

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

Дипломна робота
бакалавра

**з теми: «ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК СКЛАДОВА
СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА»**

Виконав: здобувач вищої освіти
4 курсу, групи Sz1-B19
спеціальності 232 Соціальне забезпечення
Білий Сергій Сергійович

Керівниця: *Мельник Ж.В.*,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки і
соціальної роботи

Кам'янець-Подільський – 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	6
1.1 Особливості функціонування пенсійного забезпечення.....	6
1.2 Пенсійне забезпечення в системі соціальної політики держав світу.....	15
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА.....	25
2.1. Особливості законодавства в сфері пенсійного забезпечення в Україні.....	25
2.2 Сучасний стан системи пенсійного забезпечення в Україні.....	33
РОЗДІЛ III. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ.....	44
3.1 Стала пенсійна система як запорука сталого розвитку суспільства: виклики для України.....	44
3.2 Напрямки формування суспільної підтримки реформування пенсійної системи України.....	51
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63

ВСТУП

Актуальність теми. Пенсійне забезпечення є необхідною складовою соціальних гарантій розвитку суспільства. У сучасному світі, де зростає кількість людей похилого віку та змінюються демографічні тенденції, питання пенсійного забезпечення стає актуальнішим ніж будь-коли раніше. Ця соціальна програма не лише забезпечує гідний рівень життя для людей на пенсії, але й сприяє стабільності і розвитку суспільства в цілому.

Перш за все, пенсійне забезпечення гарантує соціальну справедливість та усунення нерівності. Воно забезпечує можливість отримувати дохід після завершення активної працездатності людям, які присвятили багато років свого життя розвитку економіки та суспільства. Це дозволяє забезпечити гідність та достойний рівень життя для всіх громадян, незалежно від їхньої професії, доходів або соціального статусу.

Крім того, пенсійне забезпечення сприяє соціальній стабільності. Люди, які мають гарантований дохід на пенсії, можуть планувати своє майбутнє та впевнено ставитися до фінансових аспектів життя. Вони не залежать виключно від благодійності чи підтримки родини, а мають можливість вести самостійний спосіб існування. Це сприяє зниженню соціальної напруги, попереджає соціальну незахищеність і допомагає утримати громадян у стані добробуту.

Крім того, пенсійне забезпечення впливає на економічний розвиток суспільства. Пенсіонери, отримуючи пенсійний дохід, продовжують споживати товари та послуги, що сприяє збільшенню попиту на ринку і стимулює розвиток бізнесу. Вони також можуть вкладати свої заощадження в інвестиційні проекти, що забезпечує фінансування та розвиток економіки. Таким чином, пенсійне забезпечення не лише забезпечує безпеку та добробут індивідуально, але й має позитивний вплив на економіку в цілому.

Пенсійна система є основною формою соціального захисту, яка забезпечує матеріальну підтримку громадянам після закінчення робочого життя

та досягнення пенсійного віку. Основна мета пенсійного забезпечення полягає в забезпеченні достойних умов і якості життя людей під час пенсійного періоду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В процесі дослідження були використані праці: І. Беринцева, О. Біліна, М. Боднарук, Н. Бородіна, О. Буряченко, Р. Далімов, Л. Єлісеєва, С. Єрошенков, Б. Зайчук, Е. Лібанова, Г. Лук'янова, О. Петрушка, Д. Сандлер, О. Слюсарчук, В. Толуб'як, Л. Шалієвська, А. Шоломицький.

З огляду на актуальність дослідження, нами обрана тема для дослідження: *«Пенсійне забезпечення як складова соціальних гарантій розвитку суспільства»*.

Об'єкт дослідження: соціальна політика у сфері пенсійного забезпечення.

Предмет дослідження: пенсійне забезпечення як складова соціальних гарантій.

Мета дослідження: визначити основні напрями та шляхи реформування пенсійної системи України.

Відповідно до мети нами було поставлено і виконано такі **завдання:**

- Обґрунтувати теоретичні підходи до дослідження проблеми основних засад функціонування пенсійного забезпечення.
- Проаналізувати зміст пенсійного забезпечення як складової соціальних гарантій розвитку суспільства.
- Охарактеризувати основи законодавства в сфері пенсійного забезпечення в Україні.
- Запропонувати шляхи удосконалення пенсійного забезпечення в Україні.

Методи дослідження: теоретико-практичний аналіз літературних джерел з досліджуваної проблеми, порівняльно-правовий метод, метод системного аналізу.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному

вирішенні комплексу питань, пов'язаних із напрямками формування суспільної підтримки реформування пенсійної системи України.

Апробація результатів дослідження. Апробація результатів нашого дослідження представлена у Збірнику наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка у науковій статті з теми: «Основні напрями реформування пенсійної системи в Україні» / Ж. В. Мельник, С. С. Білий // *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* / за ред. Л. П. Мельник, Т. Л. Опалюк. Вип. 37. Серія: соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В, 2022. С. 89 – 96).

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел до якого входить 57 позицій.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1.1 Особливості функціонування пенсійного забезпечення

Характеризуючи особливості функціонування пенсійного забезпечення, варто зазначити, що ринкові відносини, що розвиваються, вимагають гарантованого соціального захисту інвалідів. Їх результат полягає в тому, що соціальна нестабільність вимагає певної стабільності; диференціація доходів вимагає справедливого перерозподілу; інфляція вимагає регулювання цін; безробіття – забезпечення соціального захисту тощо. При цьому пенсійна система в умовах ринкових відносин є механізмом забезпечення необхідної стабільності соціальної рівноваги.

Необхідність реформування пенсійної системи як найважливішої соціальної системи зумовлює актуальність теми статті з точки зору можливості реалізації національної політики у сфері соціального забезпечення.

Сучасний стан пенсійної системи говорить про те, що вона потребує суттєвого вдосконалення. Дослідження історичних аспектів становлення та розвитку концептуальних механізмів та функціонування системи пенсійного забезпечення є необхідним елементом налагодження оптимальної системи соціального захисту населення. У науковій літературі недостатньо дослідницької уваги приділено еволюції таких понять, як «пенсійна система», «пенсія», «пенсійне забезпечення» тощо. У багатьох випадках дослідники називають ці поняття ідентичними за змістом.

У словнику іноземних слів наводиться таке визначення: «пенсія – періодична, зазвичай щомісячна, грошова виплата – форма матеріального забезпечення громадян» [49, с. 16].

За визначенням Р. Далімова, «пенсія – це сума грошових виплат, одержувана громадянином після припинення ним трудової діяльності» [9, с. 13].

Новий енциклопедичний словник (2005 р.) стосовно тлумачення поняття «пенсія» замість слова «виплата» вживає поняття «забезпечення». Тобто «пенсія – грошове забезпечення, одержуване індивідом з пенсійних та інших фондів після закінчення ним роботи, із досягненням пенсійного віку або в інших випадках, передбачених законом» [3].

Так, Биліна О. «визначила пенсії з соціального страхування як періодичні виплати, що проводяться за рахунок коштів соціального страхування з метою матеріального забезпечення працівника чи члена його сім'ї у зв'язку з остаточним чи тривалим вибуттям його з числа повноцінних працівників» [2, с. 67].

Сташків Б. І. «розглянула пенсії як матеріальне забезпечення громадян за старістю, по інвалідності й у випадку втрати годувальника, а також за вислугу років у вигляді систематичних грошових виплат» [47, с. 102].

Іванова Р. І. запропонувала розглядати пенсію як щомісячну грошову соціально-аліментарну виплату, що «призначається особам пенсійного віку, інвалідам, особам, що мають вислугу років чи особливі заслуги перед державою, особам що втратили годувальника, у зв'язку з минулою суспільно-корисною діяльністю, у розмірі, як правило, відповідно до праці, і такою, що є основним джерелом засобів до існування для непрацюючих пенсіонерів» [44, с. 103].

Пенсії для громадян без стажу роботи є соціальними продуктами, що забезпечують їх мінімальні прожиткові потреби і мають змінюватися в міру зростання економічних можливостей країни.

Відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення», пенсія є регулярним поза системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Вона надається особам, які досягли пенсійного віку, визначеного законодавством, або які визнані інвалідами згідно з умовами, встановленими цим Законом [24, с. 267].

Вважаємо, що під пенсіями можна розуміти певну частину заробітної плати службовців і державних службовців, яка добровільно або примусово

відраховується до пенсійного фонду у вигляді страхових внесків протягом їх перебування на посаді з метою виплати пенсій у разі втрати ними роботи. здатність у майбутньому. Робота за віком, похилістю або з інших обставин, передбачених законодавством. Мінімальна пенсія є державним соціальним забезпеченням, розмір якого визначається законом.

При аналізі пенсійного забезпечення головним питанням є його розподіл. Можна виділити два напрями:

– «пенсійне забезпечення формується на трудовій основі, а величина та умови пенсій повністю залежні від заробітної плати працівника»;

– «пенсійне забезпечення призначається на потреби непрацездатних громадян країни. Можна говорити про подвійність пенсійного забезпечення. Поряд із розподілом залежно від кількості та якості минулої праці відбувається також розподіл відповідно до потреб громадян, а пенсійне забезпечення, ґрунтуючись на законі про працю, має характер розподілу за витратами за минулу працю» [17].

Враховуючи подвійний характер пенсійного забезпечення, можна зробити висновок про відмінність пенсії від інших виплат соціального характеру:

– «пенсії встановлюються з настанням ситуацій, що дають на це право»;

– «пенсія визначається з урахуванням величини і характеру трудового внеску працівника»;

– «пенсія встановлюється тільки у грошовій формі, як частина відкладеної заробленої плати, і виплачується конкретному громадянину»;

– «пенсія призначається довічно і переглядається тоді, коли з'являються додаткові відомості про участь пенсіонера у трудовій діяльності».

Зокрема, Л.Золотухіна пенсійну систему трактує як комплексну систему, що регулює [17]:

– «формування відповідних пенсійних фондів, за рахунок яких виплачуються пенсії та здійснюються інші пенсійні виплати»;

– «матеріальне забезпечення громадян пенсіями й іншими виплатами»;

– «управління й організацію пенсійного забезпечення».

В. Куценко визначає пенсійну систему «як складову частину державного соціального забезпечення, механізм, покликаний забезпечити ефективне функціонування одного з секторів соціальної сфери суспільства» [20, с. 19].

Коли ми говоримо про пенсійні системи, то маємо на увазі системи, які діють в тій чи іншій державі. Тому, визначаючи поняття пенсійної системи, необхідно додати країну, в якій діє система (наприклад, пенсійна система в Україні). Національна пенсійна система задумана як механізм економічного страхування, що забезпечує надійний і стабільний рівень життя людей похилого віку та інвалідів. Основний сенс, у якому система функціонує, – через національні механізми регулювання [6, с. 27].

Поняття пенсійного забезпечення не має такого ж значення, як поняття пенсійної системи. Пенсійне забезпечення ефективний до процесу забезпечення особистими матеріальними ресурсами і одночасно пов'язане з її трудовою діяльністю. Умови пенсійного забезпечення залежать від таких факторів, як розмір заробітної плати, етап роботи, умови праці та інші. Крім того, варто отримати, що пенсійне забезпечення базується на економічних інтересах різних поколінь з високими рівнями доходів і рівнями розвитку.

Таблиця 1.1.

Трактування дослідниками поняття «пенсійне забезпечення»

Автор	Визначення
І. Беринцева [1]	«Система соціально-політичних та економічних відносин у межах проведеної державою соціальної політики, що забезпечує соціальний захист громадян, які не мають можливості продовжувати свою трудову діяльність»
Б. Умурзасв [14]	«Сукупність економічних відносин з приводу виробництва і розподілу в грошовій формі частини новоствореного продукту, необхідного для задоволення потреб непрацездатних категорій суспільства»
Пенсійний консультант [16]	«Відокремлена частина національного доходу, яка має свою специфіку, відмінну від інших частин тим, що спрямовується на створення нормальних життєвих умов для непрацездатних членів суспільства»
С. Єрошенков [14]	«Грошова форма матеріального забезпечення для людей, які стають непрацездатними з різних причин»

З цього випливає, що пенсійне забезпечення – це державна система правових, організаційно-адміністративних та економічних заходів щодо захисту

громадян у зв'язку з старістю, інвалідністю або втратою годувальника. За допомогою цієї системи забезпечуються (а не встановлюються) умови нарахування та виплати пенсій на основі обов'язкових або добровільних пенсійних внесків, сплачених за час трудової діяльності. Слід враховувати, що в накопичувальній пенсійній системі, крім іншого, враховується тривалість страхового стажу, тобто період накопичення страхових внесків, який має великий вплив на розмір пенсії. .

Зверніть увагу, що на даному етапі існують три основні системи пенсійного забезпечення, які об'єднуються в різних пропорціях і пріоритетах для отримання різних комбінацій сучасних моделей пенсійних систем:

1. «Соціальна допомога (прямі виплати). У розвинених державах вона відіграє провідну роль механізму боротьби з бідністю населення».

2. «Обов'язкове соціальне страхування (для всіх осіб найманої праці та самозайнятого населення). Мета такого страхування – це страхування за допомогою масових форм страхування існуючих соціальних ризиків погіршення життєвого рівня, що був досягнутий в працездатному періоді життя».

3. «Приватне добровільне страхування накопичувальних пенсії, за допомогою накопичення достатніх фінансів в пенсійних фондах (для використання їх після виходу на пенсію). В багатьох країнах таке страхування відіграє провідну роль основного механізму самозахисту працівників в період припинення ними трудової активності» [45, с. 115].

Розглянемо такі три базові моделі пенсійного забезпечення:

1. «Солідарно-розподільча модель, що побудована за принципом солідарності поколінь. У солідарно-розподільчій моделі (яка, як правило, є основною державною формою пенсійного забезпечення), поточні пенсійні виплати фінансуються за рахунок поточних доходів пенсійного фонду, які складаються із внесків працівників і працедавців. Внески працівників акумулюються на спеціальному рахунку фонду та після цього розподіляються у виді виплат пенсіонерам».

2. «Накопичувальна модель передбачає наявність самих різних державних, корпоративних та особистих накопичувальних пенсійних програм, за допомогою яких і формується майбутня пенсія працівника. Накопичувальна пенсійна система фінансується виключно за рахунок прямих індивідуальних пенсійних внесків працюючих або за рахунок відповідного професійного пенсійного страхування. Пільги у таких накопичувальних системах відсутні, а самі пенсійні виплати повинні бути кимось профінансовані – державою, працівником або працедавцем. Принципова особливість такої накопичувальної пенсії полягає у тому, що вона є приватною власністю майбутнього пенсіонера, що має повне право розпоряджатися нею за своїм розсудом після виходу на пенсію».

3. «Відповідно, змішана модель пенсійного забезпечення передбачає одночасне використання у пенсійній моделі елементів солідарної і накопичувальної моделей, поєднує всі або деякі системи чи використовує окремі їх елементи. Її можна спробувати класифікувати в залежності від обсягу прямого впливу держави на здійснення пенсійного страхування, по наявності чи відсутності страхового механізму у першій моделі пенсійної системи» [44, с. 134].

Таким чином, на основі сучасного світового досвіду можна стверджувати, що в різних країнах існують інші моделі пенсійних систем і концепції пенсійного забезпечення. Більшість країн мають різноманітні інститути соціального захисту пенсіонерів у своїх пенсійних системах. Водночас ці системи відрізняються у тому, що з цих інститутів є домінуючим у пенсійній ідеології кожної конкретної країни.

Крім того, з цієї точки зору також можна розділити основні рівні пенсійної системи:

– «соціальна пенсія громадянина – надається державою, і практично не залежить від наявності у нього стажу і величини сумарного трудового стажу як працівника на момент настання пенсійного віку. Солідарна соціальна пенсія надається саме тим незаможним громадянам, які потребують поточних виплат

для виживання, і котрі, в свій час, не встигли або не змогли набути право на трудову пенсію»;

– «трудова пенсія громадянина – розраховується, призначається і в подальшому виплачується громадянам з урахуванням розміру його страхових внесків і трудового страхового стажу».

– «недержавна пенсія громадянина – забезпечується за рахунок самофінансування громадянином власної майбутньої пенсії зі свого поточного доходу, або ж за рахунок внесків працедавців в недержавний пенсійний фонд на відповідні іменні рахунки своїх працівників, або ж за комбінованою програмою» [44, с. 135].

Слід відмітити, що страхові пенсійні системи мають додаткові переваги, особливо високий рівень заміщення доходу та високу фінансову прозорість для громадян. Ці переваги отримали рекомендації використовувати їх як основну систему пенсійного забезпечення з боку «Міжнародної організації праці» та «Міжнародної асоціації соціального забезпечення» для ефективної побудови пенсійної системи [43, с. 17].

На сучасному етапі розвитку пенсійних систем у світі все розмаїття та розширення типів пенсійних систем, кожен з яких має свої спеціальні механізми. Ці системи функціонують як підсистеми загального фінансового механізму соціального захисту, мають унікальні характеристики та відмінні особливості. Різні країни впроваджують ті пенсійні системи, які найкраще відповідають їх соціально-економічним умовам та демографічним викликам. Це включає системи державного пенсійного забезпечення, приватних пенсійних фондів, страхових пенсійних систем, накопичувальних пенсійних програм і так далі. Різноманітність цієї системи дає змогу країнам вибрати той підхід, який найкраще відповідає їхнім потребам та цілям щодо забезпечення стабільного та гідного пенсійного забезпечення громадян.

Також на даному етапі розвитку країни всі представлені моделі пенсійного забезпечення мають складну багаторівневу структуру. У світовій практиці застосовуються накопичувальні пенсійні схеми в рамках професійного

пенсійного забезпечення (добровільного та державного), а також індивідуального пенсійного страхування. Крім того, в окремих країнах, включаючи Україну, накопичувальні схеми введені як складова частина загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Це працює про те, що пенсійне забезпечення включає різноманітні підходи та механізми, які взаємодіють між собою для забезпечення стабільності та ефективності пенсійної системи [42, с. 312].

На сьогоднішній день майже всі пенсійні системи записують накопичувальні пенсійні схеми. Тому, більший розвиток моделей, які адекватно враховують параметри такої системи, має значний потенціал для широкого застосування.

На сьогоднішній день існує три основних типи накопичувальних пенсійних схем, які використовують: схеми фіксованих виплат (Defined Benefit Plans - DB), схеми фіксованих відрахувань (Defined Contribution Plans - DC) та гібридні схеми. Схема з визначеною (фіксованою) виплатою БД передбачає встановлений розмір пенсійних виплат, які можуть залежати від робочого стажу або бути індексованими залежно від рівня інфляції, заробітної плати тощо.

Отже, пенсійні виплати визначаються у формі довічних ануїтетних платежів, які можуть частково або повністю індексуватися відповідно до ділення місцевого законодавства. Важливо відзначити, що ці виплати не пов'язані одночасно з подальшими інвестиціями учасників у платну пенсійну схему.

Також прийнята класифікація системи страхової ренти за способом розрахунку виплати страхової ренти, яка поділяється на:

- «плани з фіксованим розміром пенсії, у яких відповідно встановлено – розміри внесків і розміри майбутніх виплат»;
- «плани з установленими розмірами внесків, але в яких розмір виплат не є установленим».

У солідарній системі використовуються схеми з фіксованими майбутніми пенсіями, а коли настає відповідний термін виплати, ці виплати здійснюються за відомим принципом успадкування поколінь.

Плани з визначеними внесками використовуються в накопичувальних системах, де розмір майбутніх платежів пов'язаний із зібраною сумою та розміром нарахованих дивідендів, інвестованих у різні проекти [55, с. 23].

Пенсійні реформи в багатьох країнах світу зумовлені основними проблемами – фінансовим дефіцитом пенсійних фондів, незбалансованістю національних пенсійних планів та іншими факторами:

– «негативні демографічні тенденції є визначальним і вирішальним фактором реформування пенсійних систем в країнах з добре розвинутою економікою»;

– «неблагополучна макроекономічна ситуація, нерозвиненість фінансового ринку, попит на довгострокові фінансові інвестиції, який робить необхідним проведення пенсійної реформи» [55, с. 24].

Досвід реформування пенсійної системи в більшості розвинутих країн показує, що в процесі реформування існують серйозні проблеми. Однією з головних проблем є грошове наповнення відповідних пенсійних фондів та заплановане програмою реформ підвищення пенсійного забезпечення населення. Однак у багатьох розвинутих країнах громадяни цих країн прискорюють процес старіння, і частка літнього населення дуже швидко зростає, відповідно фінансовий тягар працюючих громадян також значно зріс, посилюючи їх економічний тиск. Діючий державний бюджет. Оскільки самі пенсійні фонди не можуть повністю задовольнити потреби відповідних національних пенсійних систем [48, с. 18].

В Україні використовуються такі поняття: «солідарна система» та «накопичувальна система». За солідарною системою періодичні відрахування, зібрані з «соціального внеску», використовуються для періодичних виплат пенсіонерам. Це відбувається за планом «фіксованих платежів». Тобто існує

поколінне перехресне субсидування, яке утримує пенсіонерів за рахунок «пенсійного податку» для працюючого населення.

З іншого боку, накопичувальна система характеризується тим, що кожен учасник пенсійної системи веде особовий рахунок, на який зараховуються його пенсійні відрахування та пенсія виплачується в майбутньому. Відповідно, відсутнє міжгенераційне субсидування, а пенсійна система фактично відіграє роль «етапного перерозподілу», тобто акумулювання частини особистих доходів працівників та їхніх внесків у загальний пенсійний фонд.

Отже, пенсійне забезпечення слід розуміти як вид соціального забезпечення населення, який передбачає щомісячні грошові виплати, як правило, довічно, громадянам, непрацездатним у зв'язку з найбільш несприятливими соціальними обставинами – пенсіями за віком, по інвалідності, втратили годувальника та інші згідно з чинним законодавством. Існують три основні типи пенсійних систем, і поєднання їх у різних пропорціях і пріоритетах призводить до різних комбінацій сучасних моделей пенсійної системи: соціальної допомоги, обов'язкового соціального страхування та приватного добровільного страхування накопичувальних пенсій. Концепція трирівневої пенсійної системи була розроблена в Україні 15 років тому.

1.2 Пенсійне забезпечення в системі соціальної політики держав світу

Характеризуючи пенсійне забезпечення в системі соціальної політики держав світу, варто зазначити, що пенсійна політика є важливою складовою державної соціальної політики. Реалізацію державної політики у цій сфері здійснюють Міністерство праці та соціальної політики України, Пенсійний фонд України та недержавні пенсійні фонди, обіг пенсійних коштів здійснюється через банківські установи та агентства зв'язку в мережі Інтернет. Система охоплює всіх застрахованих осіб, інвалідів похилого віку, інвалідів та інших осіб, яким виплачується пенсія. Пенсійна система доповнюється низкою пільг, компенсацій та соціального забезпечення [54, с. 34].

Комплекс інститутів, відносин і механізмів становить пенсійну систему, за допомогою якої здійснюється формування фінансових ресурсів та їх розподіл між особами з інвалідністю. На пенсійні системи та пенсійне забезпечення впливає пенсійна політика як невід'ємна частина національної соціальної та фінансово-економічної політики. У цьому контексті пенсійну політику слід тлумачити як комплекс фінансових, соціально-економічних та організаційно-правових заходів, що здійснюються державою через її інститути в межах делегованих функцій і повноважень для підтримки законів і стандартів соціального забезпечення громадян, які втратили працездатність працювати через втрату годувальника.

Таким чином, соціальна та економічна роль пенсійної політики в сучасних суспільствах залежить від того факту, що надійність пенсійного забезпечення є основою соціальної та, у багатьох випадках, економічної стабільності країн. Водночас економічні умови впливають на функціонування пенсійних систем.

Пенсійна політика реалізується через механізм «пенсійного забезпечення», а її зміст може визначатися її функцією. Відомий німецький економіст С. Бланкарт у книзі «Державні фінанси в умовах демократії» виділяє дві основні функції, притаманні пенсійному страхуванню (разом із медичним

страхуванням) – покриття ризиків і запобігання, які можуть бути забезпечені не тільки державою, а й у приватний ринок страхових послуг [4, с. 312].

Тому при реалізації цих основних функцій їй суть полягає в перерозподілі ризику страхових випадків між застрахованими та всіма роботодавцями, що відображає не тільки соціальний характер пенсійної політики, а й відображає її об'єктивну необхідність.

Водночас слід зазначити, що під час виконання своїх функцій держава, окрім страхових полісів, може також скористатися перевагами перерозподілу коштів від працюючого покоління до пенсіонера в частині пенсійного забезпечення. При цьому можна не враховувати, чи є початковий внесок у старшого покоління. У цьому випадку мова йде про метод перерозподілу, згідно з яким кожне покоління є економічно активним сплата страхових внесків на користь старших поколінь виглядає як пакт солідарності між поколіннями.

Водночас накопичувальне страхування слід розглядати як основну складову процесу формування та реалізації соціальної політики в умовах ринкової економіки.

Політика у сфері пенсійного забезпечення виконує такі функції:

- «забезпечує формування фінансових ресурсів»;
- «реалізація заходів і програм, безпосередньо спрямованих на забезпечення функціонування інститутів пенсійної системи»;
- «регулювання прав та обов'язків суб'єктів пенсійної системи»;
- «здійснення інших соціальних заходів (забезпечення доступності інформації, доставка пенсій)» [22, с. 421].

Рис. 1.1. Суб'єкти пенсійної політики

Одним із головних суб'єктів соціального розвитку та формування пенсійної політики є людина, людина, особистість, і суспільство прогресує лише тоді, коли людина з об'єкта пенсійної політики та соціального забезпечення перетворюється на суб'єкт реалізації свого потенціалу.

Політичні партії та рухи (політичні організації) займають чільне місце в пенсійній політиці. Це зумовлено дієвими засадами їх партійної програми, зв'язком і наближеністю до людей, їх потреб, участі членів суспільства в покращенні суспільного життя загалом і пенсійної політики зокрема. Політичні партії та рухи можуть найкраще консолідувати суспільства, пов'язані з певними соціальними цінностями та ідеями нації. Політичні партії мають безліч платформ, ідей і принципів, але є й спільні ідеї більшості політичних партій. Це ідеї соціальної єдності, соціальної безпеки людини і суспільства.

Соціальні спільноти та інститути – це ті частини суспільства, які об'єднують членів суспільства за певним економічним статусом, рівнем освіти, соціальними інтересами та умовами життя. Хоча серед членів деяких громад переважають різні інтереси, є й єдині ідеї щодо їх узгодження, головним чином у сфері пенсійної політики. Успішність цієї інтеграції забезпечується високим ступенем політичної свідомості та політичної культури громадян – представників різних соціальних спільнот.

Пенсійні фонди, які мають безпосереднє відношення до пенсійної

політики, є установами, які надають певну матеріальну (грошову) допомогу членам суспільства. Розрізняють державні та недержавні (корпоративні) фонди. Їх фінансові ресурси формуються за рахунок страхових внесків роботодавців і громадян, інвестиційних доходів, державних коштів та інших джерел, передбачених законодавством. Ці фонди створені для фінансування пенсійних планів.

Пенсійне регулювання в системі національної соціальної політики – це діяльність держави щодо створення та належного регулювання соціально-економічних умов, спрямована на суттєве підвищення добробуту членів суспільства, усунення деяких негативних впливів ринкових процесів на державу, забезпечення реальної соціальної справедливості та соціально-політичної стабільності [53, с. 102].

Одну з перших блискучих спроб класифікувати соціальну політику різних країн світу зробив пан Р. Тітмус. За характером, об'єктами та механізмами цієї соціальної політики вчений виокремлює три моделі соціальної політики, які характеризують всю еволюцію теорії соціальної політики [57, с. 67]:

- «початковий етап, де соціальна політика являла собою підтримку тільки окремих верств населення»;
- «наступний етап, де соціальна політика природньо переходить до системи соціального страхування»;
- «заключний етап, де соціальна політика – це вже цілісна система захисту населення в цілому, де державі часто відводиться вирішальна роль».

Також існує цікава авторська класифікація Г. Еспін-Андерсена, який виділяє:

- «ліберальну модель соціальної держави»;
- «соціал-демократичну модель соціальної держави»;
- «корпоративістську модель соціальної держави» [10].

У сфері глобальної координації соціальної політики держав-членів ЄС поглиблення європейської інтеграції дало деяким дослідникам підстави для порівняння загальноєвропейської та американської державно-соціальних

моделей. «Загальноєвропейська модель» – модель, за якою деякі країни втручаються в економіку. Він приділяє особливу увагу балансуванню економічних тенденцій, які призводять до нерівності та соціально-політичної нестабільності. «Американська модель спрямована на те, щоб практично повністю звільнити економічну політику країни від розподільчих функцій. Крім того, дуже цікаво використати специфіку японської моделі довічної зайнятості» [19].

Соціальний захист – це система соціальних, економічних, організаційних та адміністративних заходів, що здійснюються соціальною державою для підтримки найбільш незахищених верств населення. Важливою складовою системи соціального захисту населення є пенсійне забезпечення. Ми будемо проводити дослідження – як працюють пенсійні системи в різних країнах світу.

Деякі країни мають багаторічний досвід реформування пенсійних систем і є можливість для інституційних змін. Такі параметри пенсійної системи, як пенсійний вік, складні формули розрахунку поточних платежів, пенсійний вік, спеціальні категорії для окремих працівників, порядок збору та адміністрування пенсійних внесків тощо, потребують серйозних коригувань.

Багаторівнева пенсійна система в розвинених країнах, як перший рівень пенсійної системи, зазвичай приймає солідарну систему розподілу, а коефіцієнт заміщення (тобто відношення розміру пенсії до попереднього доходу) становить 60-70%. Так, наприклад, раніше серед країн ЄС лише Данія, Великобританія та Нідерланди мали додаткові накопичувальні схеми. У Південній Америці Перу, Чилі, Колумбія, Уругвай, Аргентина, Болівія, Сальвадор, Коста-Ріка провели важливу і досить успішну реформу пенсійної системи, основним принципом якої є заміна існуючої системи розподілу на індивідуальну накопичувальну. рахунку (включаючи добровільні та обов'язкові внески).

У той же час, починаючи з середини 1990-х років, деякі країни з перехідною економікою почали серйозно реформувати існуючі пенсійні системи. Перш за все, це країни Балтії та країни Центральної та Південно-

Східної Європи, де розподілені пенсійні системи не забезпечують громадян стабільного та адекватного рівня пенсій. Поєднуючи ці три зміни, процес реформування пенсійної системи відбувається різними шляхами:

- «Зміни першої категорії уточнюють параметри діючої пенсійної системи»;
- «Другий тип змін знижує ефективність системи розподілу індивідуальних накопичених заощаджень»;
- «Третя категорія змін відкриває нові перспективи для добровільних пенсійних накопичень» [23, с. 64].

Відповідний аналіз розподілу (за країнами) цих трьох типів змін свідчить про існування цих двох загальних стратегій пенсійної реформи. Багато країн поступово обмежують державні пенсійні схеми, одночасно запроваджуючи особисті пенсійні схеми під зовнішнім комерційним управлінням (Болгарія, Угорщина, Польща, Естонія, Латвія та ін.). Друга група країн (такі як Чехія, Румунія та Словенія) поєднала реформи державних розподілених пенсійних систем із запровадженням добровільних додаткових накопичувальних пенсійних систем [23, с. 64].

У Сполучених Штатах Америки пенсійна система по праву вважається однією з найрозвиненіших у сучасному світі, з високою середньою пенсією, вище середнього рівня європейських країн. У США успішно працюють як державна, так і незалежна приватна пенсійні системи. Завдяки цьому американці в майбутньому отримуватимуть не одну, а три пенсії! Тому трирівневе пенсійне страхування в США діє одночасно:

- «держави, спонсоровані Урядом Сполучених Штатів»;
- «приватне (підприємство), кошти якого надаються роботодавцем»;
- «приватні (індивідуальні), які відкриваються працівниками приватних банків, різноманітних взаємних фондів та особові пенсійні рахунки приватних страхових компаній» [39, с. 89].

Пенсійна система Франції складається з наступних п'яти пенсійних підсистем:

- 1) підсистема базового пенсійного забезпечення для працюючих;
- 2) підсистема додаткового пенсійного забезпечення;
- 3) спеціальні підсистеми для окремих категорій працівників;
- 4) основні підсистеми для неоплачуваних працівників;
- 5) додаткові (факультативні) підсистеми.

Ці підсистеми мають свої особливості, які відображаються в характеристиках фінансування, пенсійному віці, страховому стажі, необхідному для отримання повної пенсії, особливому способі розрахунку розміру пенсії тощо. Крім того, характерною рисою пенсійної системи Франції є досить високий коефіцієнт заміщення, тобто розмір пенсії досить великий у порівнянні з доходом до виходу на пенсію.

Реформи пенсійної системи в багатьох країнах світу зараз знаходяться на критичному етапі, спричиненому дефіцитом єдиного глобального бюджету та серйозними дисбалансами в існуючих національних пенсійних схемах.

Причини такі:

- «існуючі негативні демографічні тенденції в розвинутих країнах є головною і практичною детермінантою спроб реформування солідарної пенсійної системи, чинником, що визначає ступінь заміни існуючих пенсійних схем, що виплачуються за принципом «передавання від покоління до покоління»;
- «складна макроекономічна та мікроекономічна ситуація, нерозвиненість фінансових ринків країни, довгострокові інвестиційні потреби підприємств та необхідність реструктуризації національної економіки» [39, с. 89].

Активна соціальна політика держави має базуватися на такій моделі управління, стрижневими елементами якої є основні регулятори організації ринку праці: мінімальна заробітна плата (мінімальна погодинна оплата), конкуренція на ринку праці, мобільність робочої сили, рівень безробіття, рівень доходів населення, державна податкова політика. Саме на основі цих важливих параметрів держава регулює ринок праці, координує складні економічні

відносини, стимулює підвищення рівня економічного розвитку.

Слід зазначити, що на даний час спостерігається тенденція до скорочення виробництва і, відповідно, потреби в робочій силі. Ця тенденція призвела до значного зростання безробіття, насамперед у промисловості та аграрному секторі, які суттєво впливають на ринок праці держави. Саме тому український ринок праці потребує термінового переходу до агресивної політики щодо активного регулювання рівня зайнятості. Відповідними механізмами для успішної реалізації такої соціально-економічної політики є:

- «політика створення нових робочих місць там, де робочих місць нема»;
- «кредити підприємцям»;
- «депозити бізнесменам»;
- «дотації підприємцям в деяких сферах, при суворому контролі»;
- «бізнес-інкубатори і стартап-зони»;
- «широке інформування про робочі місця в різноманітних інкубаторах»;
- «професійна підготовка та перепідготовка робочої сили»;
- «організація громадських робіт для безробітних» [39, с. 90].

Варто також значно знизити розмір пільг і замінити їх монетизацією, прямими грошовими виплатами або прямими персоніфікованими субсидіями. У перспективі державна система прямої соціальної підтримки всіх вразливих верств населення України має бути зосереджена лише на тих громадянах, які вже перебувають за межею бідності (загальна міжнародна межа бідності становить близько 1 долара на день). Необхідно затвердити справедливі офіційні стандарти та межі бідності, запровадити ефективні державні механізми підтримки найбільш вразливих верств суспільства.

Також необхідно відмовитися від практики регулювання заробітної плати шляхом підвищення мінімальної заробітної плати, запровадити гнучку та наукову податкову політику, запровадити розумні соціальні та регіональні трансфертні виплати вдома, фінансові програми для стимулювання мікро- та економічного розвитку. Малі та середні підприємства та великі підприємства, як запорука сталого розвитку країни.

Отже, охарактеризувавши пенсійне забезпечення в системі соціальної політики держав світу, варто зазначити, що в Україні на основі реалізації державної соціальної політики – так звана «соціально орієнтована ринкова економіка», найважливішою ознакою якої є те, що в країні очікується реальна відсутність бідних верств населення. Це відрізняється від простого оголошення політики допомоги різним соціально незахищеним і бідним людям. Також при цьому забезпечувався досить надійний соціальний добробут населення не лише за рахунок перерозподілу конфіскованої власності солодкої картоплі у вигляді податків на користь бідних верств населення, а й за рахунок стимулювання ініціативної економічної діяльності всіх громадян. Усі національні зусилля щодо викорінення бідності, у яких би проявах вона не була, мають бути спрямовані на те, щоб було свідоме усвідомлення того, що ця мета не може бути досягнута через підтримку бідних. Потрібен новий націоналістичний підхід, спрямований як на повністю нужденних, так і на економічно безпечні верстви суспільства в цілому.

Висновки до 1 розділу

Отже, охарактеризувавши теоретико-методологічні засади функціонування системи пенсійного забезпечення, можна зробити наступні висновки:

Пенсійне забезпечення слід розуміти як вид соціального забезпечення населення, який передбачає щомісячні грошові виплати, як правило, довічно, громадянам, непрацездатним у зв'язку з найбільш несприятливими соціальними обставинами – пенсіями за віком, по інвалідності, втратили годувальника та інші згідно з чинним законодавством. Існують три основні типи пенсійних систем, і поєднання їх у різних пропорціях і пріоритетах призводить до різних комбінацій сучасних моделей пенсійної системи: соціальної допомоги, обов'язкового соціального страхування та приватного добровільного страхування накопичувальних пенсій. Концепція трирівневої пенсійної системи була розроблена в Україні 15 років тому.

В Україні на основі реалізації державної соціальної політики – так звана «соціально орієнтована ринкова економіка», найважливішою ознакою якої є те, що в країні очікується реальна відсутність бідних верств населення. Це відрізняється від простого оголошення політики допомоги різним соціально незахищеним і бідним людям. Також при цьому забезпечувався досить надійний соціальний добробут населення не лише за рахунок перерозподілу конфіскованої власності солодкої картоплі у вигляді податків на користь бідних верств населення, а й за рахунок стимулювання ініціативної економічної діяльності всіх громадян. Усі національні зусилля щодо викорінення бідності, у яких би проявах вона не була, мають бути спрямовані на те, щоб було свідоме усвідомлення того, що ця мета не може бути досягнута через підтримку бідних. Потрібен новий націоналістичний підхід, спрямований як на повністю нужденних, так і на економічно безпечні верстви суспільства в цілому.

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

2.1 Особливості законодавства в сфері пенсійного забезпечення в Україні

При розгляді законодавства у сфері пенсійного забезпечення в Україні важливо відзначити, що це є однією з основних складових систем соціального захисту населення. Основним призначенням реформування пенсійної системи є забезпечення можливості громадянам, які досягли певного віку, отримати стабільний фінансовий стан шляхом взаємодії законодавства, фінансів та організаційних механізмів. Зараз жахлива економічна ситуація, загострюються соціальні проблеми, погіршується співвідношення працюючого населення до пенсіонерів, погіршується старіння населення, погіршується стан населення. Треба належним чином вирішувати питання пенсійного забезпечення.

Нинішній рівень пенсійного забезпечення в Україні не може створити гідні умови життя для громадян пенсійного віку, тому питання пенсійного забезпечення має не лише вирішувати поточну ситуацію, а й враховувати довгострокове бачення та постійно коригуватись. Успіх реформи пенсійної системи залежить не лише від політичної доцільності рішення, а й від ступеня його соціально-економічної ефективності.

Передбачається, що реформована пенсійна система буде доповнена пільгами, компенсаціями, системами забезпечення, схемами житлових субсидій та іншими видами державної соціальної допомоги людям похилого віку, інвалідам, сім'ям з дітьми тощо.

Законом України № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та Законом України № 1057-IV «Про недержавне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 р. визначено концепцію пенсійної реформи в Україні, яка передбачає заміну існуюча традиційна Державна пенсійна система

передбачає три рівні, в яких чинна солідарна система доповнюється ще двома накопичувальними рівнями [34].

З 1 січня 2004 року в Україні пенсійна система переведена на трирівневу. Проте сьогодні існує два рівні: частково реформована солідарна система (система першого рівня) та система недержавного пенсійного страхування (система третього рівня). Таким чином, починаючи з 2006 року законодавчий процес запровадження в Україні накопичувальної системи «обов'язкового рівня» був значно посилений. Загалом із 2006 по 2017 рік на розгляд Верховної Ради було подано 13 законопроектів, у яких йшлося про запровадження в Україні накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Ці законодавчі акти можна поділити на кілька таких груп:

- «проекти визнаних законів, що мають юридичну силу»;
- «відкликання та відкликання пропозиції на обговорення»;
- «законопроекти, що вивчаються або очікують на розгляд спецкомісіями».

Для цілей нашого дослідження інтерес представляють лише перша і третя групи. Сьогодні правовою базою, яка регулює використання накопичувальної пенсійної системи в «Національній пенсійній моделі», є Закон «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та Закон «Про заходи законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» [34].

Ці документи чітко проголошують створення в Україні трирівневої пенсійної системи, яка поєднує солідарну та накопичувальну схеми, визначають відповідні умови запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування, окреслюють основні принципи функціонування системи та параметри основні елементи, що беруть участь у ньому. Водночас через невизначеність дати запровадження другого рівня напрямок руху пенсійної реформи постійно змінюється – від структурних змін до змін параметрів і навпаки, запровадження накопичувального особового рахунку. Система ще лише анонсується в прийнятих правових документах [36].

У 2003 році Верховна Рада України прийняла закони України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне страхування», які визначили напрямок реформування пенсійної системи України. У 2011 році розпочалася реформа пенсійної системи України, одним із змістів якої було запровадження європейських стандартів, метою якого було надання ефективних та зручних послуг для українців та реформування системи пенсійного забезпечення України. У 2011 році в Україні було прийнято «Заходи законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», які передбачають запровадження пенсійної системи другого рівня, але наразі це заплановано на 2024-2025 роки. Тому що пенсійний фонд має досягти нуля, не будучи дотаційним [36].

Зазначимо, що зараз в Україні діє трирівнева пенсійна система, тобто майбутні пенсіонери отримуватимуть доходи з трьох джерел. Сьогодні придатні лише перший і третій поверхи.

Перше джерело (рівень пенсії) – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування – співдотування пенсійних виплат і соціальних послуг, що фінансуються пенсійними фондами.

Другим джерелом (на рівні пенсійного забезпечення) є накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування – накопичення коштів у недержавних фондах, зареєстрованих на накопичувальних пенсійних рахунках застрахованих осіб.

Третім джерелом (пенсійним рівнем) є недержавна пенсійна система – добровільно накопичені громадянами пенсії, отримані при виході на пенсію.

Спочатку передбачалося, що пенсійна реформа буде завершена в 2009 році, а в 2011 році в Україні були прийняті «Заходи законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», які передбачали запровадження другого рівня пенсійної системи вже в 2014 році, але до Зараз ми спостерігаємо процес руйнування останніх активів колись стабільно функціонуючих державних інститутів пенсійної системи [36].

Більшість дослідників сходяться на думці, що проведені реформи не вирішують основних питань, які вважаються пріоритетними для вдосконалення пенсійного забезпечення. У результаті країна не змогла подолати ні бідність значної частини населення, особливо пенсіонерів, ні загальне падіння доходів населення. Іншими питаннями залишаються специфіка професійних та гендерних нарахувань, непрацездатність переселенців, які повертаються в Україну, не вирішене питання отримання «незароблених» пенсій.

Прийняті законодавчі реформи стосуються перерозподільних відносин українських пенсійних фондів, але не вирішують фундаментальних проблем пенсійної системи щодо забезпечення власних надходжень фондів та фінансування належного рівня виплат. У цьому випадку підвищення пенсійного віку через старіння населення може лише тимчасово обмежити зростання кількості пенсіонерів і не вирішить проблеми дефіциту бюджету пенсійних фондів України навіть у середньостроковій перспективі. Напрямок реформ, які запроваджуються в сучасних соціально-економічних умовах, не враховує реальних економічних важелів, які впливають на збільшення доходів української пенсійної системи. Вони постають радше як інструмент подолання дефіциту фінансування, ніж як балансуєчий компонент реформи пенсійної системи [46, с. 4].

Тому процес реформ продовжував сповільнюватися, а натомість зростав тягар населення. Нині рівень смертності в Україні перевищує світові стандарти через низьку якість медичних послуг, незадовільні умови життя, стреси, пов'язані зі змінами в економічній та соціальній сферах. Зараз середня тривалість життя в Україні становить 63 роки для чоловіків і 74 роки для жінок. При цьому в європейських країнах, на відміну від України, підвищення пенсійного віку відбувається на тлі збільшення тривалості життя.

Тому населення цієї країни з одного боку старіє, а з іншого – скорочується. Тенденції, які спостерігаються в Україні (як і в багатьох країнах), досить сумні: частка працездатного населення зменшилася, а пенсіонерів зросла. Демографічні прогнози (таблиця 2.1.) та економічні розрахунки

показують, що існує високий ризик того, що майбутні пенсійні внески працівників не будуть достатніми для виплати пенсій пенсіонерам, якщо система не зміниться.

Таблиця 2.1.

Світові демографічні тенденції (прогноз)

	1995р	2000р	2010р	2020р	2030р	2050р
США населення	100,0	104,8	113,0	119,8	124,7	172,2
демографічне навантаження	19,2	19,0	20,4	27,6	36,8	38,4
Японія населення	100,0	101,3	102,2	100,6	97,6	91,6
демографічне навантаження	20,3	24,3	33,0	43,0	44,5	54,0
Німеччина населення	100,0	100,0	97,2	94,2	90,6	81,2
демографічне навантаження	22,3	23,8	30,3	35,4	49,2	51,9
Франція населення	100,0	102,2	104,9	106,9	107,8	107,8
демографічне навантаження	22,1	23,6	24,6	32,3	39,1	43,5
Великобританія населення	100,0	101,0	102,2	103,5	103,9	102,0
демографічне навантаження	24,3	24,4	25,8	31,2	38,7	41,2
Канада населення	100,0	105,0	113,2	119,7	123,1	122,7
демографічне навантаження	17,5	18,2	20,4	28,4	39,1	41,8
Україна населення	100,0	95,7	89,1	85,2	81,0	72,7
демографічне навантаження, %: (65 і старше)/(15-64)	20,6	20,3	22,3	24,8	30,0	38,7
населення пенсійного віку (55+/60+)/населення працездатного віку (16-4/59)	40,4	41,6	40,5	49,1	53,1	72,1

Усе це свідчить про негативну зміну співвідношення працюючих і пенсіонерів. Загального відрахування недостатньо для підтримки рівня пенсії, розмір пенсії зменшується через «пізню» індексацію, падає коефіцієнт заміщення (відношення розміру пенсії до розміру зарплати).

Так, якщо кількість пенсіонерів у 2014 році становила 13,5 млн. осіб, а платників єдиного внеску – 13 млн. осіб, то на 1 січня 2016 року на обліку в пенсійних фондах України перебувало 12,3 млн. пенсіонерів. Фактично, навіть сьогодні один працюючий утримує одного пенсіонера, а ще в 2009 році 4 з кожних 10 людей працездатного віку досягли пенсійного віку [28].

Попри обіцянки уряду підвищити та проіндексувати пенсії, станом на 1 січня 2016 року середня пенсія в Україні становила 1700 грн., мінімальна пенсія – 1074 грн., що відповідає прожитковому мінімуму. Як наслідок, рівень бідності значної частини населення продовжує зростати, загострюючи соціальну напругу, спричинену загальним погіршенням соціально-економічного розвитку країни. Оподаткування пенсій було анонсовано як один із заходів, спрямованих на запобігання фінансовій катастрофі в Україні та створення передумов для економічного зростання, але стало додатковим тягарем для працюючих пенсіонерів, з чим більшість науковців категорично не погоджуються [29, с. 12].

Варто зазначити, що пенсійний збір стосується близько 400 тисяч пенсіонерів, 50% з яких – пенсіонери.

Водночас першочерговим завданням пенсійної системи від початку її становлення є підтримка людей похилого віку, запобігання їх бідності та перенесення частини споживчої вартості життя на вищу частину, щоб розподілити споживання вартість життя збалансованим чином. Часи низької продуктивності та забезпечують щоденні потреби життя людини. Вирішити це завдання можливо за допомогою трьох різних видів пенсій, які в свою чергу є основою для ключових варіантів реформи:

- «пенсії, спрямовані на убезпечення від бідності, формуються за рахунок обов'язкових внесків або податків, зазвичай на розподільних засадах і є державними»;
- «пенсії, спрямовані на вирівнювання споживання упродовж життя кожної окремої особи, формуються за рахунок обов'язкових внесків на розподільних і накопичувальних засадах, можуть бути як державними, так і приватними»;
- «пенсії, спрямовані на розширення можливостей індивідуального вибору, формуються за рахунок виключно добровільних внесків на накопичувальних засадах і є приватними» [33, с. 137].

Сучасна загальнообов'язкова державна пенсійна система в Україні

базується на принципі солідарності та виплаті пенсій за рахунок коштів бюджету Пенсійного фонду України, основним завданням якого є фінансування державних соціальних програм, до яких належать: забезпечення оплати праці та соціальна інвалідність, втрата годувальника, стаж роботи тощо); виплата допомоги малозабезпеченим пенсіонерам; фінансування допомоги по догляду за дитиною; оплата поховання пенсіонерів; допомога в оплаті догляду за дітьми, самотніми особами та інвалідами; фінансування пенсійних дотацій, пільг жертвам політичних репресій тощо.

Бюджети Пенсійного фонду згідно зі ст. 71 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» передбачено схему формування та використання цільового страхового фонду, який складається із страхових внесків до солідарної системи та надходжень з інших джерел, визначених цим Законом. Відповідно до статті 12 розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» перед перетворенням пенсійного фонду у неприбуткову автономну організацію його бюджет затверджується Урядом України Кабінетом Міністрів України [34].

Варто зазначити, що процес реформування пенсійної системи продовжував сповільнюватися, а запровадження вторинної пенсійної системи відкладалося, а натомість збільшувався тягар населення. В Україні високий рівень смертності через неякісну медичну допомогу, погані та незадовільні умови життя, високий рівень стресу. Середня тривалість життя в Україні становить 63 роки (чоловіки) і 74 роки (жінки). Населення країни продовжує старіти, з одного боку, і скорочуватися, з іншого. Довгий час усіх відрахувань до пенсійного фонду було недостатньо для підтримки рівня пенсії, через «пізню» індексацію розмір пенсії зменшувався, а співвідношення розміру пенсії до розміру заробітної плати сильно зменшувалося.

При цьому в європейських країнах, на відміну від України, підвищення пенсійного віку відбувається на тлі збільшення тривалості життя. Існуючий рівень пенсійного забезпечення в Україні не може створити гідні умови життя

громадян пенсійного віку, тому проблема пенсійного забезпечення потребує невідкладного впровадження другого рівня трирівневої системи пенсійного забезпечення, тобто накопичення коштів у пенсійна система. Кошти недержавного пулу обліковуються на пенсійному рахунку застрахованої особи.

За статистикою, сьогодні працююча людина годує 1,2 пенсіонера, фактично утримує 4 пенсіонери. За прогнозними даними, починаючи з 2038 року цей коефіцієнт матиме тенденцію до зростання, і на 1 з працюючих припадатиме 8 пенсіонерів. Водночас першочерговим завданням пенсійної системи з початку її становлення є забезпечення людей похилого віку та запобігання бідності.

Доходи пенсійних фондів у січні-вересні 2020 року становили 338,2 млрд. гривень. Згідно з оприлюдненою інфографікою, доходи українських пенсійних фондів за січень-вересень 2020 року становили 338,2 млрд. грн. При цьому видатки за цей період становили 355,4 млрд. грн. У результаті дефіцит фонду ПФУ за дев'ять місяців склав 17,2 мільярда гривень. Варто зазначити, що власні надходження ПФУ за дев'ять місяців склали 201,3 млрд. грн, ще 136,9 млрд. грн. – доходи Пенсійного фонду з державного бюджету [27].

Отже, виходячи з аналізу проекту, автор вважає, що на першому етапі запровадження накопичувальної частини загальнообов'язкового державного пенсійного страхування система має перебувати під всебічним і повним контролем та управлінням держави. За рахунок розподілу функцій управління та контролю між пенсійними фондами, урядом та іншими державними установами (самостійно розпоряджатися накопиченими пенсійними накопиченнями фактично буде неможливо). Кошти учасників пенсійного фонду повинні бути розміщені в надійному національному банку, якому буде покладено контроль за належним функціонуванням пенсійних активів. Пенсійні фонди також повинні обмежити свої інвестиції в облігації внутрішньої державної позики, які гарантують дохідність не нижчу за інфляцію. Поєднуючи досвід розвинутих країн світу та порівнюючи напрямок реформування пенсійної системи України, можна зробити висновок, що більшість проблем у

цій сфері пов'язані переважно з відсутністю наукової та цілеспрямованої стратегії. Основним орієнтиром для розробки та прийняття законодавчих актів, наказів і постанов є суспільний розвиток.

2.2 Сучасний стан системи пенсійного забезпечення в Україні

Сучасна пенсійна система України базується на загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванні, запровадженому в січні 2004 року, еволюції системи пенсійного страхування, яка сформувалася після проголошення незалежності на початку 1990-х років.

Статус Пенсійного фонду як центрального органу управління визначається Положенням про Пенсійний фонд України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.94 р. № 345 [35].

Створено вертикальну структуру управління пенсійними фондами, яка повністю відповідає адміністративно-регіональному устрою країни, а також інші державні органи (податкова та контрольно-ревізійна служби), що виконують аналогічні функції зі збору обов'язкових платежів.

Розвиток пенсійних фондів та їхня важлива роль як центральних органів виконавчої влади зумовили передачу до фондів функцій призначення та виплати пенсій, які раніше виконували установи соціального захисту населення. Пенсійний фонд України став потужною фінансовою та соціальною інституцією країни, сформовано його організаційний та кадровий потенціал.

В Україні первинна пенсійна система історично склалася на засадах солідарності поколінь, що частково узгоджується з командно-виконавчою системою. З метою запобігання зuboжіння в ринкових умовах запроваджено трирівневу страхову пенсійну систему, яка передбачає основні демократичні принципи (ст. 7 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування») [34].

Пенсійний фонд України є центральним органом виконавчої влади, що здійснює функції з управління, призначення (перерахунку) та виплати пенсій. «Єдина на сьогодні комплексна система пенсійного забезпечення в Україні заснована на принципі трансмісії між поколіннями, згідно з яким працівники перераховують частину своєї заробітної плати до Пенсійного фонду України,

забезпечуючи виплату нинішнім пенсіонерам і майбутні пенсійні права» [51, с. 67].

Розподіл пенсійних виплат між різними верствами населення має важливі наслідки для структури державних фінансів. За відсутності фінансових ресурсів держава забезпечує громадянам мінімальний пенсійний дохід. Але здатність пенсійної системи виплачувати гідну державну пенсію значною мірою залежить від кількості працівників, які віддають частину свого доходу до цільового фонду, та кількості пенсіонерів, які отримують допомогу з цього фонду.

В Україні пенсійні виплати бувають наступних видів: пенсія за віком, пенсія по інвалідності (в тому числі по інвалідності), пенсія у зв'язку з втратою годувальника (призначається відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»), довічна пенсія, умовна довічна пенсія, довічна пенсія з обчисленням віку. пенсія. Пенсія подружжю, одноразова пенсія, додаткова пенсія, пенсія за вислугу років (призначаються відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення») [32].

Основними принципами, які об'єднують пенсійну систему в єдине ціле, є такі:

- «єдина мета, оскільки діяльність пенсійної системи в цілому, і кожного напряму окремо підпорядковані єдиній меті – забезпеченню гідного рівня життя громадян пенсійного віку»;
- «єдина правова база – на всій території України діє єдина нормативно-правова база, яка регламентує права, обов'язки та відповідальність усіх суб'єктів пенсійної системи, порядок формування та використання фінансових ресурсів цієї системи, а також контроль за ефективним її функціонуванням»;
- «єдина структура органів регулювання та контролю у процесі функціонування цієї системи» [7, с. 145].

Структура пенсійної системи України складається з трьох рівнів (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Структура пенсійної системи України

Пенсії більше не фінансуються з державного бюджету, як раніше, а пенсійні фонди формують самостійну фінансову систему за рахунок страхових внесків компаній і громадян. На забезпечення гарантованого державою соціального захисту громадян Пенсійний фонд України витрачає 253,4 млрд. грн., що на 12,2 млрд. грн. менше, ніж у 2021 році, зменшившись на 4,6% [28].

Це свідчить про те, що пенсійні фонди фінансово безсилі та все більше залежать від державного бюджету.

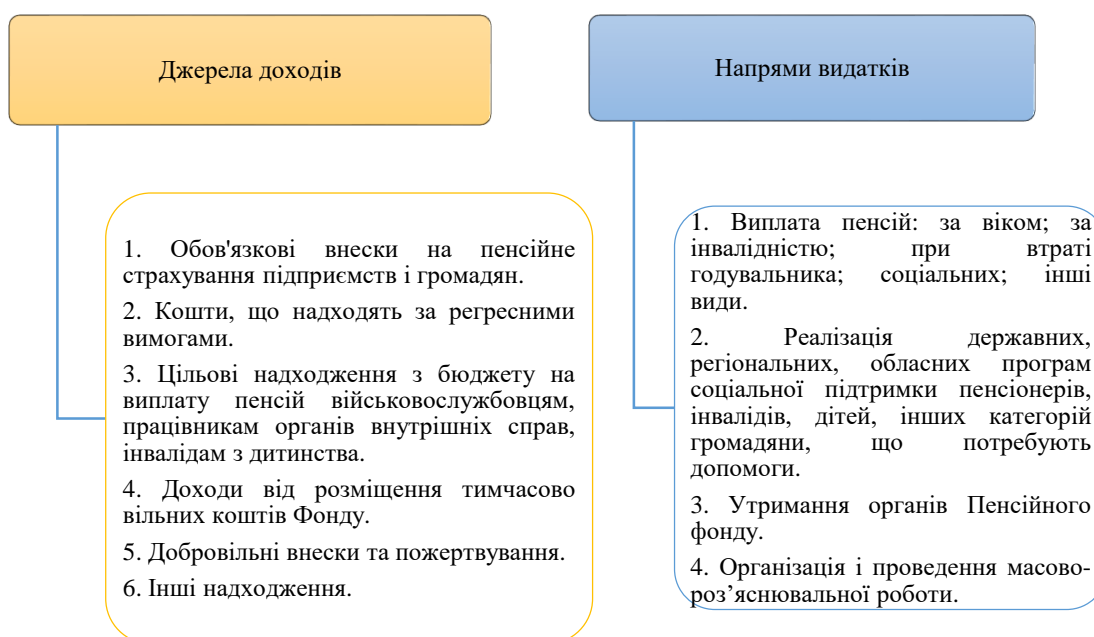

Рис. 2.2. Джерела доходів та видатків Пенсійного фонду України

Сьогодні Пенсійний фонд України є одним із найважливіших соціальних інститутів нашої країни. Адміністрування пенсійних фондів України та забезпечення загальнообов'язкових державних пенсій, збір, накопичення та облік страхових внесків, оформлення пенсійних розподільних та платіжних документів, забезпечення своєчасного та належного фінансування та виплат пенсій, адміністрування солідарної пенсійної системи за особливими результатами Україна, допомога на поховання, інші соціальні виплати представлені на рисунку 2.3. Ми побачили джерела доходів і видатків Пенсійного фонду України. Проаналізувавши динаміку надходжень ПФУ (рис. 2.4), спостерігаємо, що зросли як надходження власних коштів (зростання на 3,1 млрд. грн.), так і надходження з коштів державного бюджету (збільшення на 800 млн. грн.).

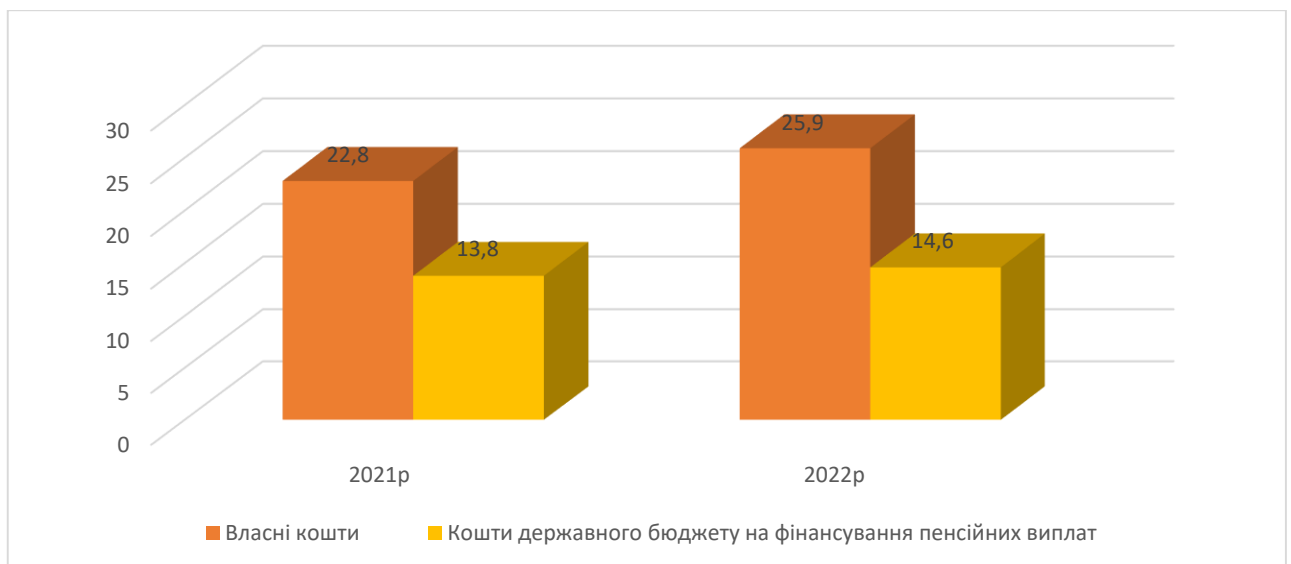

Рис. 2.3. Динаміка доходів ПФУ (млрд. грн.)

Пенсійна реформа в Україні, окрім нових вимог щодо пенсійного віку та страхового стажу, також призвела до комплексних змін у пенсійній системі та порядку накопичення та індексації пенсій. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» від 3 жовтня 2017 року № 2148-VIII передбачає поетапну зміну пенсійної системи до 2027 року. Фактично через підвищення вимог до страхового стажу українці щороку виходять на пенсію за новими положеннями (табл. 2.2) [30].

Таблиця 2.2.

**Вік виходу на пенсію та кількість необхідного страхового стажу
згідно стратегії до 2028 р.**

Рік виходу на пенсію	Вік пенсіонера		
	60 років	63 роки	65 років
2018	25	15-25	15
2019	26	16-26	15-16
2020	27	17-27	15-17
2021	28	18-28	15-18
2022	29	19-29	15-19
2023	30	20-30	15-20
2024	31	21-31	25-21
2025	32	22-32	25-22
2026	33	23-33	25-23
2027	34	24-34	25-24
2028	35	25-35	15-25

Офіційно вік виходу на пенсію як для чоловіків, так і для жінок залишається на колишньому рівні – 60 років, але вимоги до стажу підвищено. З 2020 року на пенсію після досягнення пенсійного віку зможуть виходити лише українці, які мають стаж роботи 27 років. Кількість років страхового стажу, необхідних для виходу на пенсію, щороку збільшується (+12 місяців). Тож до 2028 року вам потрібно буде мати 35 років трудового стажу. Хто не отримає, той піде на заслужений відпочинок у 63 роки. Люди віком до 65 років не зможуть отримувати пенсію за наявності страхового стажу менше 15 років. Натомість призначається соціальна допомога, розмір якої залежить від рівня доходів родини пенсіонера. Ми можемо розглянути вік виходу на пенсію в деяких інших країнах у таблиці. 2.3. Ми бачимо з табл. 2.3 пенсійний вік в Україні фактично нижчий порівняно з країнами, наведеними в таблиці.

Таблиця 2.3.

Офіційний вік виходу на пенсію в деяких країнах світу

Країни	Офіційний вік виходу на пенсію, встановлений у		Зміни, які передбачаються, примітки
	Чоловіки	Жінки	
Велика Британія	66	66	До 2028 року буде вироблено підвищення до 68 років до 2035 року, і до 69 років до 2048.
Данія	67	67	Пропозиція підвищити пенсійний вік до 68 років до 2030 року.
Німеччина	67	67	Починаючи з січня 2012 року, пенсійний вік збільшуватиметься з 65 до 67 років до 2029 року поетапно, тобто щорічно на один-два.
Польща	67	60	Чоловіки виходитимуть на пенсію у 67 років вже з 2020 року, жінки - з 2040-го.
США	65	65	
Україна	60	60	
Фінляндія	63	63	Пенсійний вік є гнучким - від 63 та до 68.
Чехія	62 р. 8 м.	57-61 р. 8 м.	Пенсійний вік залежить від кількості дітей.
Франція	60	60	
Ірландія	67	67	В 2028 році - 68.
Угорщина	65	65	Підвищено буде з 62 до 65 років для чоловіків з 2018 року, для жінок - з 2020.
Японія	63	63	

Станом на 1 квітня 2022 року середній розмір пенсії становить 4370,45 грн., кількість пенсіонерів – 10,8 млн. осіб [31].

Аналізуючи динаміку кількості пенсіонерів за розміром пенсії (рис. 2.4), якщо порівняти дані на 1 квітня 2022 року з даними на 1 квітня, то можна сказати, що пенсіонерів стає все більше. Пенсії отримують більше, 2021. 3,7% пенсіонерів отримують пенсію до 2 тис. грн., що значно менше, ніж у попередньому році (-12,2%). Вона зросла з сотень пенсіонерів (підвищення на 1,6 відсотка), яким пенсії підвищилися від 2001 до 3000 гривень. Крім того, зросла частка пенсіонерів, які отримують пенсії від 3001 до 4000 грн. на 1,3%, від 4001 до 5000 грн на 1,8%, від 5001 до 10 000 грн. на 5,1%, понад 10 000 грн. на 2,4%. Таким чином, ми бачимо позитивну тенденцію до збільшення кількості пенсіонерів [31].

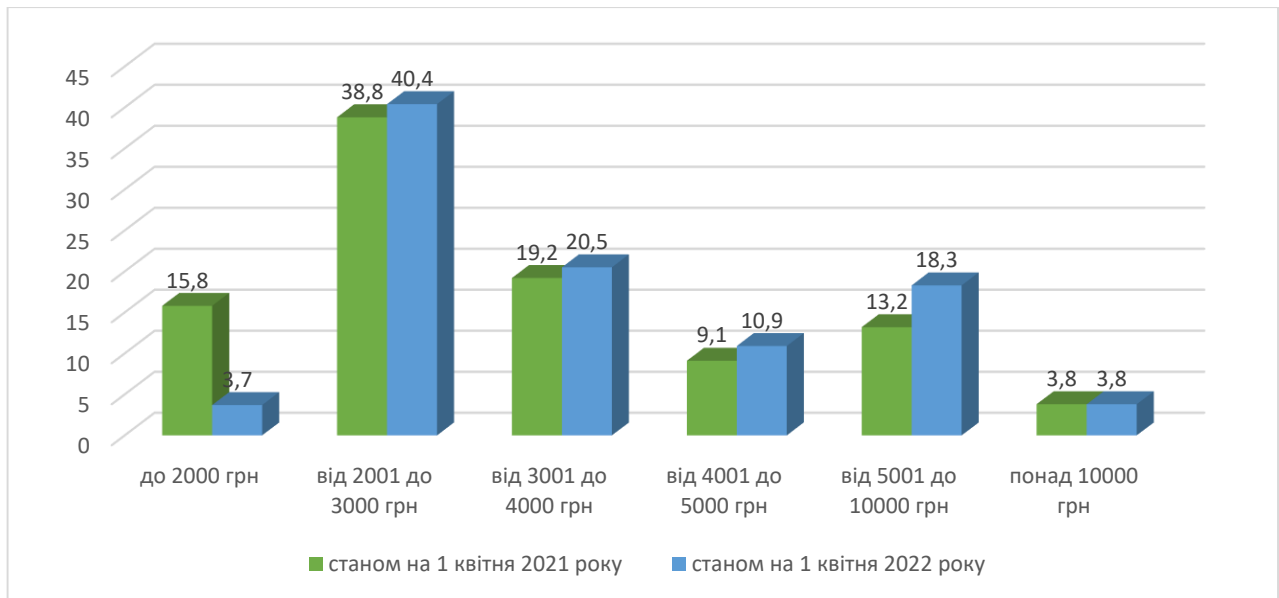

Рис. 2.4. Динаміка чисельності пенсіонерів за розмірами пенсій, %

Виходячи з розподілу пенсіонерів за видами пенсій, можна зробити висновок, що 3/4 пенсіонерів (74,25% або 8019 тис. осіб) отримують пенсію, а 13,78% (1488240 осіб) отримують пенсію по інвалідності. Найменшу питому вагу у загальній кількості пенсіонерів мають суддівські (0,03% або 3240 осіб) та соціальні пенсії (0,62% або 66960 осіб) (рис. 2.5). Незважаючи на деякі позитивні тенденції (рис. 2.4), пенсійні виплати залишаються низькими. Загальний прожитковий мінімум з січня по червень 2022 року становить 2393 грн., а мінімальна пенсія в липні 2022 року – лише 2027 грн. [40].

Таблиця 2.4.

Розподіл пенсіонерів по видах призначених пенсій станом на 1 січня 2022 року

	Питома вага в загальній чисельності	Чисельність пенсіонерів відповідно за видом призначених пенсій
за віком	74,25	8019000
по інвалідності	13,78	1488240
у разі втрати годувальника	5,9	637200
за вислугу років	5,42	585360
соціальні пенсії	0,62	66960
довічне утримання суддів	0,03	3240

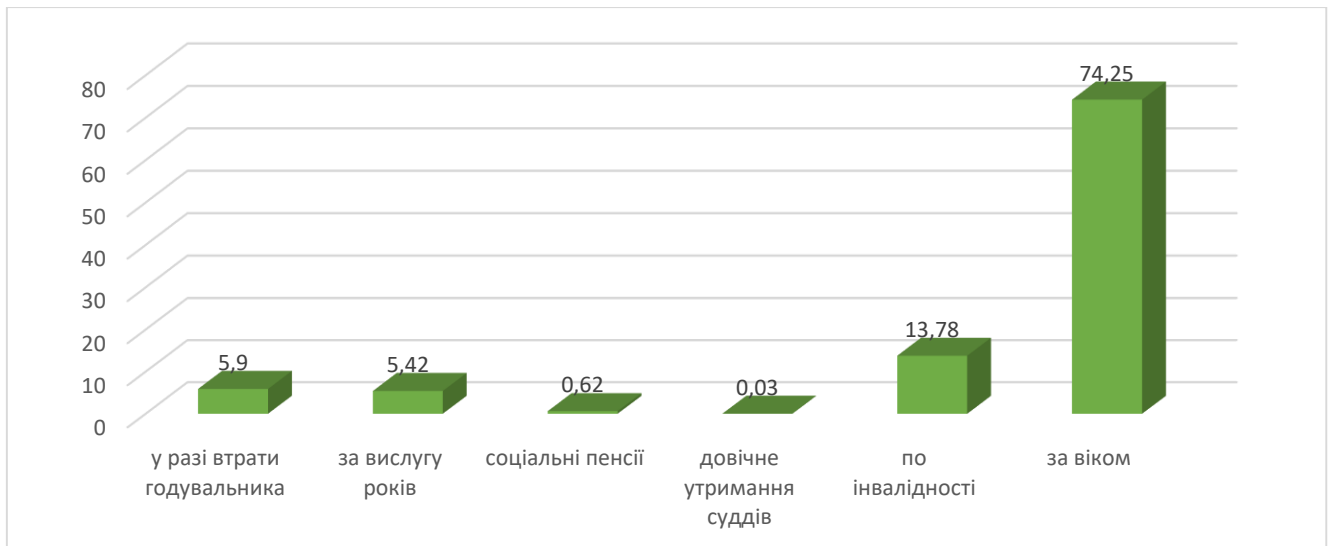

Рис. 2.5. Розподіл пенсіонерів по видах призначених пенсій станом на 1 січня 2022 року, %

Зміни, які відбуваються в пенсійній системі, не можна назвати масштабними реформами, тому вони ризиковані самі по собі. Пенсійні та податкові правила змінюватимуться ще не раз, але держава має забезпечити накопичувальні інструменти та підвищити довіру громадян до них [8, с. 76].

На сьогодні трирівнева структура пенсійної системи не функціонує повною мірою, функціонують лише перший і третій рівні. Тому ми бачимо таке розчарування. На даному етапі розвитку України питання пенсійного забезпечення є одним із найактуальніших. Це пов'язано з пенсійною кризою. Основними причинами незадовільної виплати пенсій є:

- 1) Існуюча солідарна система не забезпечує гідний рівень життя пенсіонерів;
- 2) Низька заробітна плата;
- 3) Демографічні причини – Україна має найвищий рівень старіння населення серед країн СНД.

На момент останнього оновлення інформації у вересні 2021 року пенсійна система в Україні має свої особливості та проблеми. Зазвичай пенсійне забезпечення здійснюється за принципом заробітної плати працівника та обов'язкового соціального внеску роботодавця.

Однією з головних проблем є недостатньо високий рівень пенсій, які виплачують багатьом пенсіонерам. Часто пенсії мізерні і не забезпечують

належної матеріальної підтримки. Це зумовлено сукупністю факторів, зокрема низькою заробітною платою в багатьох секторах економіки, неефективною системою внесків та демографічними проблемами [8, с. 77].

Ще одна проблема – недофінансування пенсійної системи. Бюджетних коштів, які виділяються на пенсійне забезпечення, часто недостатньо для покриття всіх пенсійних зобов'язань, що призводить до виникнення зобов'язань перед пенсіонерами та скорочення стажу, необхідного для отримання пенсії.

Також спостерігається непрозорість і недовіра до пенсійної системи. Багато громадян не вірять, що в майбутньому можна буде отримувати гідну пенсію, віддаючи перевагу іншим способам накопичення та інвестування.

Основні проблеми, які тривалий час накопичувалися в пенсійній сфері, досі не вирішені. Пенсії досі низькі та несправедливо нараховані. Пенсійна система є фінансово незбалансованою. Народ цієї країни не довіряє фіскальним програмам і реформам нашого уряду. Люди не мають стимулу ефективно перерозподіляти доходи протягом свого життя. Серед основних пріоритетів, які допоможуть вирішити проблеми функціонування української пенсійної системи, слід виділити такі моменти:

- «зниження рівня безробіття шляхом створення нових робочих місць»;
- «підвищити оклад»;
- «посилення покарання за корупцію та ухилення від сплати податків дозволить вивести економіку з тіні»;
- «провести просвітницьку роботу серед населення працездатного віку щодо запровадження загальнообов'язкового накопичувального пенсійного страхування та уточнити його визначення пільг для кожного громадянина».

Тому трирівнева структура пенсійної системи України не забезпечує справедливу пенсію пенсіонерам. Трирівнева пенсійна система не працює належним чином. Мінімальна пенсія навіть не вважається прожитковим мінімумом. Єдиний спосіб для України мати життєздатну пенсійну систему – це зробити всю систему повністю прозорою та чітко показати учасникам, як

система захищає їхні інтереси. Безпека використання системи залежить від її кращого планування та правової бази, інституцій та інфраструктури, можливостей приватних фінансових установ та державних регуляторів. Створення законодавчих передумов для функціонування організацій додаткового, добровільного пенсійного забезпечення є нагальною потребою та необхідною умовою ефективною та соціально справедливою системи відносин у сфері соціального забезпечення.

Висновки до 2 розділу

Отже, проаналізувавши пенсійного забезпечення як складової соціальних гарантій розвитку суспільства, можна зробити наступні висновки:

З огляду на аналіз законопроектів, вважаю, що на першому етапі запровадження накопичувальної частини загальнообов'язкового державного пенсійного страхування система має бути під повним і повним державним контролем та управлінням. За рахунок розподілу функцій управління та контролю між пенсійними фондами, урядом та іншими державними установами (по суті, самостійно розпоряджатися накопиченими пенсійними накопиченнями не вийде). Кошти учасників пенсійного фонду мають бути розміщені в надійному національному банку, на який буде покладено контроль за відповідністю функціонування пенсійних активів. Пенсійні фонди також повинні бути обмежені в інвестуванні в облігації внутрішньої державної позики, які гарантують дохідність не нижчу за інфляцію. Виходячи з досвіду розвинутих країн світу та порівнюючи напрямок реформування пенсійної системи України, можна зробити висновок, що більшість проблем у цій сфері пов'язані переважно з відсутністю наукової та цілеспрямованої стратегії. Суспільний розвиток як головний орієнтир для розробки та прийняття законодавчих актів, наказів і постанов.

Трирівнева структура пенсійної системи України не забезпечує справедливу пенсію пенсіонерам. Трирівнева пенсійна система не працює належним чином. Мінімальна пенсія навіть не вважається прожитковим мінімумом. Єдиний шлях для України мати життєздатну пенсійну систему – це зробити всю систему повністю прозорою та чітко показати учасникам, як

система захищає їхні інтереси. Безпека використання системи залежить від її кращого планування та можливостей правової бази, установ та інфраструктури, приватних фінансових установ та державних регуляторів. Створення законодавчих передумов для функціонування закладів додаткового, добровільного пенсійного забезпечення є актуальною потребою часу та необхідною умовою існування ефективної та соціально справедливої системи відносин у сфері соціального забезпечення.

РОЗДІЛ III. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

3.1 Стала пенсійна система як запорука сталого розвитку суспільства: виклики для України

Уся українська економіка, як і вся Українська держава, переживає на даному етапі розвитку надзвичайно складний перехідний період, а тому потребує рішучої та ефективної трансформації.

Основні проблеми сучасної національної фінансової системи України полягають у тому, що формування стабільних доходів державного бюджету України є дуже складним, використання державних видатків є дуже неефективним, а державний бюджет значно зріс дефіцит. Такий великий розрив між доходами та видатками українського бюджету, а також неефективне та незаконне використання наявних бюджетних ресурсів ще більше посилює тиск на стабільність гривні та в майбутньому призводить до значного недофінансування запланованих видатків бюджету, захисту громадянського суспільства районах ще більше погіршилося і, відповідно, пенсійне забезпечення українського населення [4, с. 90].

На цьому етапі українська економіка потребує термінових структурних перебудов для суттєвої активізації фінансово-інвестиційних процесів країни для досягнення головної мети економічного зростання. У цьому контексті питання подальшого реформування пенсійної системи України є дуже актуальним, адже ефективна соціально-економічна політика є головним напрямком стабілізації, а потім і подальшого розвитку національної економіки України.

Пенсійний фонд України (ПФУ), як ми його знаємо, був створений з амбітною та чіткою метою забезпечити справедливі пенсії громадянам України. Кошти Пенсійного фонду не входять до складу Державного бюджету України, а тому не можуть бути використані для будь-яких інших цілей, крім прямих пенсійних виплат громадянам. Джерелом формування пенсійних фондів є

обов'язкові внески юридичних і фізичних осіб.

Крім того, іншими джерелами поповнення пенсійного фонду є кошти з державного бюджету на виплату пенсій військовослужбовцям, а також добровільні внески та інші очікувані надходження. Оскільки фінансовий дисбаланс між поточними надходженнями та видатками Пенсійного фонду серйозно поглибився, існуючі джерела його поточного поповнення були значно розширені за рахунок додаткового запровадження пенсійних зборів у певних фінансово-господарських операціях, наприклад, надання послуг мобільного зв'язку, послуги, купівля та продаж грошей, операції з нерухомістю, реєстрація транспортних засобів та інша діяльність з іншими практичними режимами оподаткування. Крім того, усе більшу роль у структурі доходів пенсійних фондів відіграють бюджетні трансферти, спрямовані на покриття значних дефіцитів бюджету ПФУ [8, с. 54].

Україна, як і багато інших країн, стикається з деякими проблемами в пенсійній системі. Деякі з найважливіших проблем включають наступне:

1. Недостатність фінансування: Пенсійна система України часто стикається з проблемою недостатнього фінансування. Значна частина пенсійних виплат фінансується з державного бюджету, але через економічні складнощі та низькі заробітні плати в країні, збільшення пенсійних виплат стає складним завданням.

2. Демографічні виклики: Низький рівень народжуваності та зростання тривалості життя призводять до старіння населення, що ставить під загрозу стабільність пенсійної системи. Зменшення активного населення та зростання числа пенсіонерів ставлять під сумнів довгострокову стійкість пенсійного фонду.

3. Низькі розміри пенсій: Багато пенсіонерів в Україні отримують дуже низькі пенсійні виплати, що не забезпечують достатній рівень життя. Це особливо стосується людей, які мають низькі заробітні плати протягом своєї працездатного віку.

4. Незабезпеченість пенсіонерів: Часто пенсіонери в Україні змушені

додатково займатися роботою або підтримуватися на допомогу від родичів, оскільки їх пенсійні виплати недостатні для забезпечення життєвих потреб.

5. Корупція та недовіра системи: Пенсійна система України також стикається з проблемою корупції та недовірою. Часто виявляються випадки незаконного отримання пенсійних виплат, неправомірного призначення пенсій або неправильного розрахунку пенсійних сум. Це призводить до негативного впливу на довіру громадян до пенсійної системи і створює негативне ставлення до неї.

6. Нестабільність системи: Зміни в законодавстві, непередбачувані політичні рішення та економічна нестабільність можуть суттєво вплинути на пенсійну систему. Це може призводити до змін у віку виходу на пенсію, розмірах пенсійних виплат та інших параметрах, що ускладнює планування та робить систему непередбачуваною для громадян.

7. Брак додаткових пенсійних засобів: Україна має обмежені можливості для формування додаткових пенсійних накопичень, таких як пенсійні фонди чи приватні пенсійні фонди. Це обмежує можливості громадян забезпечити додаткову пенсійну підтримку та стабільність у старості [8, с. 55].

Ці проблеми вимагають серйозних реформ та зусиль уряду для поліпшення пенсійної системи. Необхідно забезпечити адекватне фінансування, підвищити розміри пенсій, боротися з корупцією та недовірою системи, створити стабільні та прозорі правила пенсійного забезпечення, а також сприяти розвитку додаткових пенсійних засобів

Пенсійна система може відігравати важливу роль у сталому розвитку суспільства з кількох причин:

1. Соціальна захищеність: Пенсійна система забезпечує соціальну захищеність старших громадян, що дозволяє їм жити без гніту фінансових труднощів у старості. Це стимулює старшу генерацію активно брати участь у суспільному житті, володіти достатніми ресурсами для задоволення своїх потреб та здоров'я.

2. Економічна стабільність: Пенсійна система сприяє економічній

стабільності, забезпечуючи надійність та сталість фінансового потоку для пенсіонерів. Це дозволяє старшому поколінню бути економічно активними та споживати товари та послуги, що сприяє підтримці економічного розвитку.

3. Сприяння довгостроковому плануванню: Пенсійна система заохочує довгострокове планування в індивіда, оскільки вона передбачає збереження коштів на майбутнє. Це стимулює відповідальне фінансове поведінка та інвестиції в довгострокові проекти, що сприяє сталому розвитку суспільства.

4. Розвиток капіталовкладень: Пенсійні фонди можуть бути використані для інвестування в економіку та проекти, що сприяють сталому розвитку, такі як відновлювана енергетика, екологічно чисті технології та інфраструктура. Це допомагає стимулювати інновації та розвиток в сфері, що мають позитивний вплив на суспільство в цілому.

5. Демографічний ефект: Пенсійна система може впливати на демографічні процеси в суспільстві. Забезпечення достойних пенсійних умов стимулює пари мати дітей та розвивати сімейне планування. Це може сприяти збільшенню народжуваності та зменшенню старіння населення, що сприяє стійкому соціальному та економічному розвитку.

6. Подолання бідності: Ефективна пенсійна система знижує ризик бідності серед літнього населення, особливо серед людей з низькими доходами або без постійного заняття. Це допомагає забезпечити соціальну справедливість та рівність можливостей для всіх громадян.

7. Розвиток людського потенціалу: Пенсійна система може сприяти розвитку людського потенціалу, оскільки надійна пенсійна підтримка забезпечує старшому поколінню можливість займатися самоосвітою, волонтерством, менторством та іншими соціально корисними діяльностями. Це сприяє передачі знань, досвіду та цінностей молодшим поколінням і сприяє сталому розвитку суспільства в цілому [13, с. 24].

Тому найголовнішою метою нашої реформи солідарної системи розподілу державних пенсій є подальше стимулювання та примушення всього

працевдатного населення України до сплати єдиного внеску, сплати із заробітної плати, а також проведення роботи з нові внутрішні джерела для доповнення ПФУ (щоб розподілена єдина система була самодостатньою та збалансованою). Ще однією важливою складовою реформи пенсійної системи є справедливий перерахунок отриманих солідарних пенсій відповідно до цільового підвищення середньої заробітної плати та сплати на цій основі внесків.

Середній стаж за 1 рік, який фактично використовується для розрахунку пенсії, тепер зменшено з 1,35% до 1%. У переважній більшості випадків суттєве зменшення цього показника в процесі розрахунку покращує ситуацію та створює умови для зміни пенсій осіб, які наразі отримують солідарні пенсії. Загалом розмір новоперерахованої пенсії залежить від двох основних показників: «індексу середньої заробітної плати» та «величини страхового стажу». Змінюючи ці показники, пропонується збільшити розмір середньої заробітної плати, що використовується для нарахування пенсії. Завдяки цим нововведенням солідарні пенсії в Україні можуть зрости [13, с. 25].

Серйозною проблемою пенсійної системи України є те, що, крім солідарних пенсій, існує ще один соціально неоднозначний спосіб виплати пенсій, а саме спеціальні пенсії.

Право на ці спеціальні пенсії мають різні категорії населення, а саме державні службовці, народні депутати, прокурори, судді, науковці та працівники установ. Виплачується відповідна спеціальна пенсія, розмір якої, як правило, значно збільшується порівняно зі звичайними солідарними та індивідуальними пенсіями.

Ця несправедлива система була запроваджена з метою компенсації низького рівня оплати праці цих категорій робітників і службовців. Проте з моменту запровадження цих спеціальних пенсій нові умови оплати праці таких важливих робітників і службовців в Україні значно й суттєво покращилися. Таким чином, логічним наступним кроком було б термінове скасування несправедливих привілеїв у існуючих спільних пенсійних призначеннях.

Тому після суттєвого підвищення зарплат держслужбовців і суддів закономірно постає питання якнайшвидшої ліквідації таких пенсій для збалансування ПФУ та переходу на них на загальних підставах на накопичувальні пенсії (як і всіх інших громадян України), що забезпечить стабільність пенсійної системи в контексті сталого національного розвитку. Тому рекомендується якнайшвидше запровадити такий єдиний підхід до призначення солідарної пенсії, коли при обчисленні пенсії враховується не професія, а лише рівень заробітної плати та накопичений страховий стаж [18, с. 156].

Крім того, пропонується терміново звільнити розподільну солідарну пенсійну систему від таких страхових виплат, які взагалі не гарантуються надходженнями нових страхових виплат. Все це допоможе виконати важливе завдання, яке стоїть перед нами: план збалансування та бездефіцитності ПФУ до 2024 року, фінансово спроможного збільшити солідарні пенсійні виплати та покращити якість життя людей похилого віку [37].

Отже, пенсійна система може слугувати гарантією сталого розвитку суспільства, забезпечення соціальної безпеки, економічної стабільності, довгострокового планування, розвитку капітальних інвестицій, демографічного ефекту, подолання бідності та розвитку людського потенціалу.

Для проведення пенсійної реформи передбачено такі заходи щодо сприяння розвитку недержавного пенсійного забезпечення:

- «запровадження економічних стимулів до сплати пенсійних внесків»;
- «удосконалення законодавства в частині повноважень щодо здійснення державного нагляду в системі накопичувального пенсійного забезпечення»;
- «забезпечення гарантованого захисту пенсійних активів»;
- «підвищення на законодавчому рівні вимог до компаній з управління активами, адміністраторів, що здійснюють управління пенсійними активами, зберігачів системи накопичувального пенсійного забезпечення»;
- «обмеження придбання або додаткового інвестування пенсійних активів у цінні папери, випущені юридичними особами, які є пов'язаними особами із

засновниками недержавних пенсійних фондів тощо» [42, с. 89].

Для забезпечення стабільного функціонування пенсійної системи необхідно:

- «посилити платіжну дисципліну щодо сплати страхових внесків до Пенсійного фонду України»;
- «забезпечити встановлення адекватності, обґрунтованості та прийнятності рівня фіскального навантаження на фонд оплати праці»;
- «опрацювати питання щодо запобігання збільшенню фінансового навантаження на роботодавця під час фінансування пенсій»;
- «удосконалити порядок перерахування пенсій працюючим пенсіонерам»;
- «ліквідувати диспропорції у пенсійному забезпеченні, зумовлені збереженням спеціальних пенсійних програм для деяких категорій громадян, якими встановлено окремі умови пенсійного забезпечення, та поетапно здійснити перехід до єдиних правил призначення пенсій»;
- «упорядкувати розміри надбавок і підвищень до пенсій для різних категорій осіб залежно від прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, з метою уникнення застосування різних підходів до визначення їх розміру» [46, с. 3].

Отже, залишається на горизонті сталого розвитку – це саме швидкість, з якою відбуваються зміни, не тільки в сучасному світі, що швидко змінюється, але й те, наскільки вони одночасно змінюють самих людей. Тому доцільно розуміти останні погляди на загальні принципи справедливості для перспективних пріоритетів сталого національного розвитку. Тому, виходячи із системного розуміння завдань сталого розвитку країни з точки зору справедливості, Україна продовжує спиратися на основні положення узгодження інтересів української влади, а також бізнесу та суспільства, оскільки процес координації характеризується специфікою нових можливостей і перспективним механізмом вирішення проблем України. Ця тверда позиція, якщо розглядати її в широкому, а не вузькому сенсі, тобто з позиції розгортання

нової світової концепції сталого розвитку, безпосередньо передбачає визначення національних і регіональних особливостей. Однак тут потрібні нові та більш креативні підходи для вибору надійних системних нових підходів до таких складних проблем.

3.2 Напрямки формування суспільної підтримки реформування пенсійної системи України

Рівень усвідомлення українським населенням серйозних проблем із пенсійною системою країни є низьким, і, відповідно, рівень підтримки заходів і методів радикального реформування української пенсійної системи є дуже низьким. Крім того, «незнання» громадянами суті питання пенсійної реформи призвело до «політизації» цього питання, а відтак і до тенденції його подальшого висвітлення в державних ЗМІ.

Враховуючи важливість цього питання для забезпечення сталого розвитку економіки країни, запобігання економічним і соціальним загрозам у житті громадян України, збереження національної єдності – свідоме продовження реформування пенсійної системи потребує якнайшвидшого запровадження нової продумана система прийняття політичних рішень та дієвих заходів, спрямованих на формування національного суспільного консенсусу з цього питання. Виявляється, найбільшою перешкодою для подальшого проведення пенсійної реформи в Україні є негативні настрої суспільства щодо подальшого підвищення пенсійного віку [50, с. 128].

Основними причинами дуже низького рівня суспільної підтримки подальшого підвищення пенсійного віку є такі тенденції. Перша тенденція – це відсутність вдумливого обґрунтування та подальшої підтримки раніше прийнятих політичних рішень щодо подальшого підвищення пенсійного віку. При прийнятті такого рішення було враховано, що несприятливі демографічні та економічні тенденції в розвинених країнах світу призвели до вимушеного підвищення пенсійного віку громадян.

Водночас у розвинутих країнах збільшення тривалості трудового життя людей похилого віку збіглося з реалізацією добре продуманої концепції «активного старіння», що визначається як процес координації наявних людських можливостей для підтримки здоров'я. здоров'я, подальша участь у суспільному житті країни та соціальна захищеність населення для покращення

якості життя людей у міру їх дорослішання [57].

Завдяки політичному рішенню Україна ввела в дію директиву про підвищення пенсійного віку всупереч складній ситуації на ринку праці. Крім того, не приймалися виважені управлінські рішення, спрямовані на зменшення впливу загальної низької продуктивності праці в регіоні, низької заробітної плати та важких умов праці в різних галузях економіки України. Усі ці чинники негативно впливають на загальний стан здоров'я працівників підприємств, установ та організацій і тим самим не сприяють подальшому збереженню працездатності населення, що є важливою основою ідеології активного старіння [56, с. 78].

Другою помітною тенденцією є відсутність продуманого та системного підходу до оптимізації нерівномірності державних видатків, відсутність реальної соціальної справедливості у чіткому розподілі та подальшому освоєнні наявних коштів. Фінансування систем солідарного та загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Близько 66% громадян України вважають, що найефективнішим способом покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду є істотне скорочення інших видатків держави. Близько 25% громадян виступають за подальше збільшення корпоративних внесків до пенсійних фондів.

Майже 15% респондентів вважають, що додатковий внесок до Пенсійного фонду має бути за рахунок подальшого збільшення відрахувань із заробітної плати працівників. Близько 10% вважають за потрібне припинити виплату пенсії пенсіонерам, які одночасно працюють. Як варіант, 15% респондентів виступили за вирішення поточного дефіциту Пенсійного фонду шляхом створення нових робочих місць у державі. Лише близько 3% респондентів позитивно ставляться до подальшого підвищення пенсійного віку [29].

Третя тенденція проявляється в тому, що нинішній низький рівень пенсійного забезпечення змушує пенсіонерів певним чином адаптуватися до цієї незадовільної матеріальної ситуації та порівнювати свою поточну зайнятість у різних галузях економіки з паралельним отриманням солідарних

пенсій разом узятих. У зв'язку з такою об'єктивною дійсністю значна частина людей похилого віку після досягнення пенсійного віку продовжує працювати.

Третина пенсіонерів головним мотиватором для продовження роботи в різних сферах після виходу на пенсію назвали необхідність забезпечити своє виживання та виживання родини через низькі солідарні пенсії. Третина пенсіонерів вказали на потребу в додаткових матеріальних доходах для задоволення різноманітних особистих потреб. Ще третина пенсіонерів продовжують працювати, бо хочуть ефективно утримувати своїх дітей та онуків.

Водночас, хоча в українському законодавстві й згадуються планові заходи щодо законодавчого забезпечення реформування державної пенсійної системи, передбачення певних економічних стимулів для громадян, які добровільно погоджуються працювати довше без виходу на пенсію в майбутньому, підвищення доступу жінок до пенсійного віку призводить до фінансове становище значної кількості жінок значно погіршилося, і вони в принципі можуть отримувати пенсію та трудовий дохід у віці 55 років [41].

Отже, запроваджене українським законодавством фінансово-економічне стимулювання добровільної відстрочки виходу громадян на пенсію не мало запланованого позитивного впливу на економіку України. Подальше поєднання зайнятості та пенсійного забезпечення й надалі буде економічно привабливішим для громадян, ніж передбачені законом стимули для продовження трудового життя літніх працівників [11].

Четверта тенденція – досить висока участь неформального та частково тіньового секторів національної економіки, та різні інші негативні наслідки зайнятості літніх людей. Неформальний і частково тіньовий сектор є важливим місцем зайнятості для людей похилого віку. За даними з різних джерел, в містах України близько 50% постійно зайнятих осіб старшого працездатного віку працюють у неформальній та частково тіньовій економіці. А в сільській місцевості цей показник сягає понад 85 відсотків усіх працюючих старше працездатного віку. Водночас близько 26% жінок, зайнятих у неформальному

та тіньовому секторах відповідно старше працездатного віку [11].

П'ята тенденція полягає в тому, що економічна діяльність людей похилого віку продовжує існувати відносно мляво, що пояснюється тим, що інтенсивність праці в сучасних умовах досить висока, а в реальних трудових відносинах існує явна вікова дискримінація. Серед вагомих причин поточного безробіття громадяни України найчастіше називали погане здоров'я. Крім того, опитані пенсіонери сказали, що більше не мають бажання продовжувати працювати і «виконали свою роботу». Серед основних причин свого безробіття деякі респонденти називали значні труднощі з працевлаштуванням та необхідність допомагати дітям і онукам, разом вести господарство. Тому при оцінці зайнятості літніх людей в Україні інтенсивність праці в Україні є однією з найбільш негативних характеристик.

Ще одна тенденція – популярна в Україні цікава форма сімейної кооперації, де одним із головних вкладів людини пенсійного віку у свій добробут та добробут всієї родини є виховання власних онуків. Люди похилого віку почуваються непотрібними державі та суспільству через стійкі несприятливі умови праці пенсіонерів і тому не можуть реалізувати себе в суспільному житті. Але більшість людей похилого віку відчувають, що вони дуже потрібні родині та родичам, а також оточуючим (наприклад, сусідам, колегам). Таким чином, для переважної більшості активних літніх людей постійна підтримка сімейних стосунків і реальна участь у вихованні онуків стає заміною активної соціальної участі в минулому [15].

Понад 20 років Україна прагне стати повноправним членом Європейського співтовариства і навмисно змінює та вдосконалює національне законодавство, щоб привести його у відповідність до норм і стандартів ЄС, у тому числі у сфері пенсійного забезпечення, яке в майбутнє має сприяти підвищенню рівня матеріального добробуту пенсіонерів.

Тому реформування первинної пенсійної системи передбачається запровадити змішану трирівневу систему, яка має повністю запрацювати до 2027 року. Хоча змішана пенсійна система почала діяти 1 січня 2004 року,

накопичувальні рівні ще не запроваджені, Домінує солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Зважаючи на це, рівень пенсії українців є дуже низьким, який наразі не відповідає європейським стандартам і не може забезпечити навіть середнього рівня життя, тому запровадження накопичувального рівня є неминучою потребою для підвищення України. коефіцієнт заміщення загальної пенсії. Заробітна плата є провідним індикатором достатності пенсійних виплат та ефективності функціонування пенсійної системи, оскільки зараз мільйони людей похилого віку в Україні отримують пенсії нижчі від реального прожиткового мінімуму, і ця тенденція посилюється. Відтак, за даними Пенсійного фонду України, середній розмір пенсії на 1 жовтня 2022 року становить 4539,36 грн., а мінімальний – 2027 грн. [12, с. 104].

Зрозуміло, що необхідно зменшити навантаження на бюджетні ресурси Пенсійного фонду України, тому дуже важливо оптимізувати витрати на всіх рівнях державної пенсійної системи шляхом запровадження формування другого рівня обов'язкової персональної пенсії. заощаджень, але в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації та у зв'язку з військовими діями на українській території зробити це надзвичайно важко, практично неможливо, тому запровадження другого рівня пенсійного забезпечення після війни. передбачається лише попередньо.

Ще одним питанням реформування пенсійної системи України в умовах євроінтеграції є забезпечення гендерної рівності чоловіків і жінок пенсійного віку. У зв'язку з цим Україна, з одного боку, підписала 21 березня 2014 р. Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, Євратомом та його державами-членами, яка набула чинності 1 вересня 2017 р., що має велике значення [12, с. 105].

Угода вимагає від українського уряду покращення якості життя людини, посилення рівня соціального захисту та модернізації системи соціального захисту, особливо щодо якості, доступності та фінансової стабільності, зменшення бідності та зміцнення соціальної солідарності тощо. Таким чином,

Україна взяла на себе відповідальність забезпечити поступове наближення до права, стандартів та практики ЄС у сфері зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей, як зазначено у Додатку XL до цієї Угоди. Так, Україні, враховуючи положення Директиви 79/7/ЄЕС про поступову імплементацію принципу рівності чоловіків і жінок у сфері соціального забезпечення від 19 грудня 1978 р., яка належить до низки Директив ЄС, положення яких потребують першочергового впровадження в українське законодавство, необхідно забезпечити принцип рівності чоловіків і жінок, які мають право на пенсію [18, с. 102].

Хоча чинне пенсійне законодавство спрямоване на забезпечення рівних умов для чоловіків і жінок у розподілі та виплаті пенсій, деякі його положення все ще є дискримінаційними. До прикладу, пенсійна реформа, яка відбулась в 2011 році запровадила поступове (щопівроку), підвищення пенсійного віку жінок з 55 років до 60 років, для того, щоб зрівняти з пенсійним віком чоловіків, а починаючи з 1 жовтня 2017 року запроваджено гнучкий «коридор» виходу на пенсію (60, 63, 65 років) для усіх осіб пенсійного віку незалежно від статі. Однак, незважаючи на це, умови виходу на пенсію відрізняються за статтю, зокрема для отримання мінімальної пенсії за віком для чоловіків потрібно на 5 років більше страхового стажу, ніж для жінок.

На думку М. І. Боднарук, А. В. Бурки, «установлення єдиного порогу пенсійного віку та необхідного страхового стажу для жінок і чоловіків важливе для забезпечення реальної гендерної рівності у трудових і пенсійних правах» [5, с. 429].

В той же час, автори звертають увагу на те, що «усунення різниці в пенсійному віці чоловіків і жінок може і не привести до очікуваних результатів, якщо не усунути чинники гендерного дисбалансу, що притаманні сфері зайнятості» [5, с. 430].

Ми стверджуємо, що, оскільки розмір пенсії визначається заробітком особи під час офіційної зайнятості, де зберігається гендерна нерівність, пенсійні виплати, які отримують жінки-пенсіонери, будуть значно вищими,

незважаючи на те, що поточний пенсійний вік однаковий для чоловіків і жінок. Зокрема, у національній стратегії забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року звертається увага на те, що економічна активність жінок є низькою, а розрив в оплаті праці жінок і чоловіків (середня заробітна плата чоловіків становить 20,4%) вище, ніж у жінок), що полягає у вертикальній і горизонтальній ізоляції ринку праці [38].

На порядку денному України сьогодні стоїть запровадження системи другого рівня пенсійного забезпечення (накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування), здатної закрити розрив лише за допомогою солідарної системи. Активне запровадження в Україні системи обов'язкового пенсійного накопичення потребує низки заходів, зокрема:

- децентралізація ринку праці, у тому числі моніторинг використання трудового потенціалу роботодавців та усвідомлення працівниками того, що рівень майбутнього пенсійного забезпечення залежить від їхніх накопичень у активному працездатному віці;
- сприяти зростанню суспільної довіри до державних установ та знайти шляхи ефективного інвестування коштів накопичувального пенсійного фонду;
- забезпечити правову основу для розподілу коштів накопичувального пенсійного фонду на основі інвестицій у національній та іноземній валюті, щоб уникнути інфляційних коливань і зберегти заощадження;
- державний захист інвестованих пенсійних коштів за накопичувальною системою від неповернення під час процедур ліквідації емітентів цінних паперів та банків чи визнання їх неплатоспроможними;
- активно проводити масово-пропагандистську роботу щодо масового пенсійного накопичення та захисту гідності в старості. У зв'язку з цим доцільно спрямувати всі зусилля спеціалізованих установ, навчальних закладів, центрів професійної перепідготовки на реалізацію заходів щодо навчання населення фінансовій грамотності в контексті пенсійного забезпечення;
- реформування пенсійної системи пов'язане з загальним соціально-

економічним розвитком країни. Покращення економічної ситуації, зменшення тіньової зайнятості, створення нових робочих місць і підтримка підприємництва сприяють збільшенню пенсійних внесків і забезпечують фінансову стійкість пенсійної системи.

– боротьба з тіньовою зайнятістю і стимулювання легалізації праці є важливими кроками у реформуванні пенсійної системи. Це може включати спрощення процедур реєстрації бізнесу, зменшення податкового тягара на підприємства та посилення контролю за дотриманням законодавства у сфері праці.

Отже, пенсійне забезпечення – це економічна категорія, яка включає низку економічних відносин, пов'язаних з накопиченням і розподілом коштів, необхідних для задоволення потреб непрацездатних громадян суспільства. Формується за рахунок коштів цільового призначення, призначенням яких є відрахування коштів фізичних та юридичних осіб на фінансування пенсійних виплат. Реформування пенсійної системи має починатися з комплексних реформ, спрямованих на працюючих громадян, щоб запобігти звуженню пенсійних прав або компенсувати звуження прав одних за рахунок розширення прав інших. Розширення можливостей працевлаштування та компенсація матеріальних благ, збільшення необхідного стажу для отримання повної пенсії та можливість участі в накопичувальному пенсійному страхуванні мають стати ключовими для збалансування пенсійної системи. Підвищення пенсійного віку має відповідати тривалості життя громадян.

Висновки до 3 розділу

Отже, проаналізувавши напрямки вдосконалення пенсійного забезпечення в Україні, можна зробити такі висновки:

Обіцянка сталого розвитку – це швидкість, з якою відбуваються зміни не лише в сучасному світі, що швидко змінюється, а й те, якою мірою зміни одночасно змінюють самих людей. Тому знання останніх поглядів на загальні принципи справедливості є доречним до першочергових пріоритетів сталого національного розвитку. Тому, виходячи із системного розуміння завдань

сталого розвитку країни з правової точки зору, Україна продовжує спиратися на основні положення, які гармонізують інтереси української влади та бізнесу та суспільства, оскільки процес гармонізації характеризується специфікою нових можливостей і перспективним механізмом вирішення українських проблем. Ця тверда позиція, якщо розглядати її в широкому, а не вузькому сенсі, тобто з позиції розгортання нової концепції глобального сталого розвитку, безпосередньо передбачає визначення національних і регіональних особливостей. Однак потрібні нові та більш креативні підходи для вибору надійних систематичних нових підходів для вирішення таких складних проблем.

Пенсійне забезпечення – це економічна категорія, яка включає багато економічних відносин, пов'язаних з накопиченням і розподілом коштів, необхідних для задоволення потреб непрацездатних громадян суспільства. Він формується за рахунок коштів цільового призначення, призначенням яких є відрахування коштів, що використовуються фізичними та юридичними особами для виплати пенсій. Реформування пенсійної системи має починатися з комплексних реформ, спрямованих на працюючих громадян, щоб запобігти звуженню пенсійних прав або компенсувати звуження прав одних за рахунок розширення прав інших. Розширення можливостей працевлаштування та компенсації матеріальних благ, збільшення стажу для отримання повних пенсій, можливість участі в накопичувальному пенсійному страхуванні має стати запорукою збалансованості пенсійної системи. Підвищення пенсійного віку має відповідати тривалості життя громадян.

ВИСНОВКИ

Отже, проаналізувавши пенсійне забезпечення як складову соціального забезпечення соціального розвитку, можна зробити наступні висновки:

Під пенсійним забезпеченням слід розуміти вид соціального забезпечення населення, як правило, за найнесприятливіших соціальних обставин – пенсії за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника та інші пенсії відповідно до чинного законодавства. Пенсійні системи в основному поділяються на три види, поєднання яких у різних пропорціях і пріоритетах призводить до різних комбінацій сучасних моделей пенсійних систем: соціальної допомоги, обов'язкового соціального страхування та приватного добровільного страхування накопичувальних пенсій. Концепція трирівневої пенсійної системи була запроваджена в Україні 15 років тому.

В Україні так звана «соціально орієнтована ринкова економіка» базується на реалізації державної соціальної політики, найважливішою рисою якої є те, що країна обіцяє бути дійсно вільною від бідних. Це відрізняється від простого оголошення політики допомоги різним незахищеним і бідним людям. Водночас за рахунок перерозподілу конфіскованої власності солодкої картоплі у вигляді податків на користь малозабезпечених верств населення та за рахунок стимулювання активної економічної діяльності було забезпечено досить надійне соціальне забезпечення всіх громадян. Усі національні зусилля щодо викорінення бідності, яку б форму вони не приймали, повинні свідомо усвідомлювати, що цієї мети неможливо досягти, підтримуючи бідних. Потрібен новий націоналістичний підхід, спрямований як на повністю нужденних, так і на економічно забезпечених верств суспільства.

Як показує аналіз законопроекту, вважаю, що на першому етапі запровадження накопичувальної частини загальнообов'язкового державного пенсійного страхування система має бути під повним і повним контролем і управлінням держави. За рахунок розподілу функцій управління та контролю між пенсійними фондами, урядом та іншими державними установами

(самостійно розпоряджатися накопиченими пенсійними накопиченнями фактично буде неможливо). Кошти учасників пенсійного фонду повинні бути розміщені в надійному національному банку, якому буде покладено контроль за належним функціонуванням пенсійних активів. Пенсійні фонди також повинні обмежити свої інвестиції в облігації внутрішньої державної позики, які гарантують дохідність не нижчу за інфляцію. Поєднуючи досвід розвинутих країн світу та порівнюючи напрямок реформування пенсійної системи України, можна зробити висновок, що більшість проблем у цій сфері пов'язані переважно з відсутністю наукової та цілеспрямованої стратегії. Основним орієнтиром для розробки та прийняття законодавчих актів, наказів і постанов є суспільний розвиток.

Трирівнева структура пенсійної системи України не забезпечує пенсіонерам отримання справедливої пенсії. Трирівнева пенсійна система не працює належним чином. Мінімальна пенсія навіть не вважається прожитковим мінімумом. Єдиний спосіб для України мати життєздатну пенсійну систему – це зробити всю систему повністю прозорою та чітко показати учасникам, як система захищає їхні інтереси. Безпека використання системи залежить від її кращого планування та правової бази, інституцій та інфраструктури, можливостей приватних фінансових установ та державних регуляторів. Створення законодавчих передумов для функціонування організацій додаткового, добровільного пенсійного забезпечення є нагальною потребою та необхідною умовою ефективною та соціально справедливою системи відносин у сфері соціального забезпечення.

Обіцянка сталого розвитку – це швидкість, з якою відбуваються зміни не лише в сучасному світі, що швидко змінюється, а й те, якою мірою зміни одночасно змінюють самих людей. Тому знання останніх поглядів на загальні принципи справедливості є доречним до першочергових пріоритетів сталого національного розвитку. Тому, виходячи із системного розуміння завдань сталого розвитку країни з правової точки зору, Україна продовжує спиратися на основні положення, які гармонізують інтереси української влади та бізнесу та

суспільства, оскільки процес гармонізації характеризується специфікою нових можливостей і перспективним механізмом вирішення українських проблем. Ця тверда позиція, якщо розглядати її в широкому, а не вузькому сенсі, тобто з позиції розгортання нової концепції глобального сталого розвитку, безпосередньо передбачає визначення національних і регіональних особливостей. Однак потрібні нові та більш креативні підходи для вибору надійних систематичних нових підходів для вирішення таких складних проблем.

Пенсійне забезпечення – це економічна категорія, яка включає багато економічних відносин, пов'язаних з накопиченням і розподілом коштів, необхідних для задоволення потреб непрацездатних громадян суспільства. Він формується за рахунок коштів цільового призначення, призначенням яких є відрахування коштів, що використовуються фізичними та юридичними особами для виплати пенсій. Реформування пенсійної системи має починатися з комплексних реформ, спрямованих на працюючих громадян, щоб запобігти звуженню пенсійних прав або компенсувати звуження прав одних за рахунок розширення прав інших. Розширення можливостей працевлаштування та компенсації матеріальних благ, збільшення стажу для отримання повних пенсій, можливість участі в накопичувальному пенсійному страхуванні має стати запорукою збалансованості пенсійної системи. Підвищення пенсійного віку має відповідати тривалості життя громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беринцева І. Н. Розробка пенсійної програми у системі соціальної спрямованості діяльності організацій. вищ. навч. закладів. *Соціологія. економіка. Політика*. 2010. № 1. С. 17 – 20.
2. Біліна О. Бюджет Фонду дозволяє чітко і вчасно виплачувати пенсії громадянам. *Пенсійний кур'єр: Тижневик Пенсійного фонду України*. URL : <http://courier-pfu.com.ua> (дата звернення 01.10.2022).
3. Білопільський М. В. Новий енциклопедичний словник. Іспит, 2005. 893 с.
4. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки. Київ : Либідь, 2000. 654 с.
5. Боднарук М. І., Бурка А. В. Запобігання та протидія дискримінації в пенсійній системі України. *Modern researches: progress of the legislation of Ukraine and experience of the European Union : Collective monograph*. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2020. Р. 1. Р. 426 – 441.
6. Бородіна Н. Державне регулювання у сфері пенсійного забезпечення – розвиток та основні положення. *Економіст*. 2010. № 11. С. 26 – 29.
7. Буряченко О. Є. Пенсійна система в Україні: історія становлення і теоретичні засади розвитку на сучасному етапі національного державотворення: дис. канд. наук з держ. управ. : 25.00.01. Київ, 2017. 252 с.
8. Гаврилюк Х., Кіптенко Т. Чому молоді українці залишаються без пенсії. *Економічна правда*. 2018. URL : <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/01/25/633198/> (дата звернення 05.10.2022).
9. Далімов Р. Світовий досвід реформування пенсійних систем та його використання в умовах перехідної економіки. *Право*, 2007. С. 32.
10. Досвід запровадження пенсійних реформ в США, Великобританії, Японії. URL: http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/article?art_id=201459&cat_id=161449

(дата звернення 10.10.2022).

11. Економічна активність населення України 2012. [URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2013/sb/07_13/sb_ean_2012.zip](http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2013/sb/07_13/sb_ean_2012.zip) (дата звернення 13.10.2022).

12. Єлагін В. П., Мартиненко Н. В. Особливості стратегічного планування розвитку пенсійної системи в Україні. *Вісник НАДУ. Державне управління*. 2020. № 2. С. 101 – 110.

13. Єлісєєва Л. В., Примачук Н. С. Пенсійна система України: виклики та перспективи. Економічний аналіз: зб. наук. праць. Тернопіль : *Економічна думка*. 2016. Т. 23, № 1. С. 23 – 27.

14. Єрошенков С. Г. Аналіз закономірностей пенсійного забезпечення за кордоном та визначення фактичного стану пенсійної системи. *Юрист*, 2007. 258 с.

15. За даними Євробарометру: Eurobarometer, «Special Eurobarometer 378 «Active ageing», 2012. URL : <http://surl.li/hkmjlm> (дата звернення 18.10.2022).

16. Зайчук Б. О. Пенсійний фонд України. Організаційно-правові та соціально-економічні засади функціонування. Київ : АВТ, 2006. 284 с.

17. Золотухіна Л. О. Щодо форм захисту інтересів сторін трудових правовідносин: навч. посіб. 5-те вид. Київ : НБУВ С. 108-112 .

18. Кириленко О. П. Розвиток державного пенсійного страхування в умовах пенсійної реформи : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 350 с.

19. Короткий огляд сучасних систем пенсійного страхування в зарубіжних країнах. URL : <http://surl.li/hkmjz> (дата звернення 25.10.2022).

20. Куценко В. В. Пенсійне забезпечення: історія, стан та перспективи. 1996. 46 с.

21. Лібанова Е. М. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації (колективна монографія). Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України. 2010. 270 с.

22. Луговенко Н. Соціальні функції пенсійного забезпечення. *Вісник НАДУ*. 2005. № 4. С. 420 – 423.

23. Лук'янова Г. Система соціального захисту у Франції (шляхи реформування). *Сучасна Європа*. 2001. № 4. С. 62 – 63.
24. Льохіна І. В. Словник іноземних слів. 1964. 486 с.
25. Мартиненко Н. Розвиток пенсійної системи України: поняття та сутність. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 3 (34). С. 55 – 61.
26. Одарченко К. П'ятирівнева пенсійна система для забезпечення гідних пенсій. URL: <https://nizhyn.in.ua/pyatirivnevapensijnasistemadlyazabezpechennyagi-dnixpensij.html> (дата звернення 30.10.2022).
27. Офіційний сайт Пенсійного фонду України. URL : <http://pfu.gov.ua/> (дата звернення 05.11.2022).
28. Пенсійна реформа в Україні: дослідження суспільної думки 2010. Київ. Проекти USAID «Розвиток ринків капіталу», «Розвиток фінансового сектору», 2010. 22 с.
29. Пенсійна реформа: підвищення пенсій в 2020 році : Юридичний портал України. URL: <https://lawportal.com.ua/osuchasnennja-pensij-osnovni-momenti-pensijnoi-reformi-ukraina.html> (дата звернення 13.11.2022).
30. Пенсійний фонд України. URL : <https://www.facebook.com/pfu.gov.ua> (дата звернення 17.11.2022).
31. Пенсія: веб-сайт. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення 21.11.2022).
32. Петрушка О. Шляхи удосконалення практики мобілізації доходів Пенсійного фонду України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки*. 2016. Вип. 16. С. 136 – 139.
33. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від № 1058-IV від 9 липня 2003 року 1058-IV. URL : <http://surl.li/ectol> (дата звернення 26.11.2022).
34. Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 липня 2014 р. № 280. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-%D0%BF> (дата звернення

29.11.2022).

35. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи : Закон України від 08.07.2011 р. № 3668-VI. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3668-17> (дата звернення 05.12.2022)

36. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003 р. № 1057-IV. URL : <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 10.12.2022).

37. Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022-2024 роки : Розпорядження КМУ від 12.08.2022 р. № 752-р. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80> (дата звернення 10.12.2022).

38. Рогозний С. Як працює пенсійна система США. URL : <http://news.finance.ua/ua/news/-/338229/yak-pratsyuye-pensijna-systema-ssha> (дата звернення 19.12.2022).

39. Розмір пенсій в Україні. Слово і діло. URL : https://www.slovoidilo.ua/2022/01/11/statlja/suspilstvo/_pensiyi-ukrayini-koly-koho-ta-skilky-zrostut-vyplaty-2022-roczni (дата звернення 28.12.2022)

40. Розподіл постійного населення України за статтю та віком станом на 1 січня 2013 року. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2013/sb/07_13/sb_rpn_2012.zip (дата звернення 04.01.2023).

41. Рябікін В. І. Страхування та актуальні розрахунки : підручник. Економіст, 2006. 459 с.

42. Сандлер Д. Пенсійне реформування в сучасному світі. *Соціальний захист*. 2005. № 8. С. 16 – 20.

43. Синчук С. М., Бурак В. Я. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. Київ. Знання, 2006. 318 с.

44. Скуратівський В. А. Концептуальні засади гуманітарної політики. Вісник УАДУ при Президентові України. 1996. № 2. С. 114 – 122.

45. Слюсарчук О. П. Актуальні проблеми подальшого реформування

системи пенсійного забезпечення в Україні. Теорія та практика державного управління. Вип. 2 (41). 2013. С. 1 – 8.

46. Сташків Б. І. Теорія прав соціального забезпечення : навч. посіб. Київ : Знання, 2005. 405 с.

47. Ткаченко Л. Г. Побудова багаторівневої пенсійної системи як напрям національної пенсійної реформи. *Наукові дискусії*. 2012. № 4. С. 16 – 21.

48. Ткаченко Л. Шляхи подальшого реформування пенсійної системи України. *Вісн. Пенсійного фонду України*. 2008. № 9. С. 16 – 17.

49. Толуб'як В. С. Удосконалення механізму формування фінансових ресурсів системи пенсійного забезпечення України. *Вісник Національної академії державного управління*. 2013. № 3. С. 127 – 135.

50. Федорець М. Г. Сучасний стан та основні напрями реформування пенсійної системи в Україні. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. URL : <http://www.jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/1484/1513> (дата звернення 11.01.2023).

51. Шалієвська Л. І. Пенсійне забезпечення в системі економічної безпеки держави: монографія. Львів : Растр-7, 2020. 196 с.

52. Швайка Л. А. Державне регулювання економіки : навч. посіб. Київ : Знання, 2006. 243 с.

53. Шевчук П. І. Пенсійне забезпечення. Львів : ЛРІДУ УАДУ, 2002. 56 с.

54. Шоломицький А. Г. Ризики та ефективність пенсійних програм: модельний підхід. 2006. 64 с.

55. Sidorenko A. Active Ageing in CIS Countries: Semantics, Challenges, and Responses/A. Sidorenko, A. Zaidi *Current Gerontology and Geriatrics Research*., 2013. URL : <http://www.hindawi.com/journals/cggr/2013/261819/> (дата звернення 16.01.2023).

56. Social Policy: An Introduction R. M. Titmuss. London: Unwin Hyman, 1974. 147 p.

57. United Nations, Madrid International Plan of Action on Ageing. Report of the Second World Assembly on Ageing. Madrid. 8–12 April 2002, United Nations,

New York, NY, USA, 2002. URL : http://www.who.int/ageing/active_ageing/en/
(дата звернення 26.01.2023).